

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

ბელნაწერის უფლებით

მანანა ნიკოლაძე
შალვა დადიანის მხატვრული პროზა

10.01.01. - ქართული ლიტერატურა

ფილოლოგიის დოქტორის აკადემიური ხარისხის

მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაციის

ავტორეფერატი

ქუთაისი
2011

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

ხელნაწერის უფლებით

მანანა ნიკოლაძე

შალვა დადიანის მხატვრული პროზა

10.01.01. - ქართული ლიტერატურა

ფილოლოგიის დოქტორის აკადემიური ხარისხის

მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაციის

ავტორეფერატი

ქუთაისი
2011

სადოქტორო ნაშრომი შესრულებულია აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართული ლიტერატურის დეპარტამენტში

სამეცნიერო ხელმძღვანელები: ავთანდილ ნიკოლეიშვილი, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, სრული პროფესორი

ნესტან კუტივაძე ფილოლოგიის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი

რეცენზენტები:

1. ლუარა სორდია ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, სრული პროფესორი

2. იური ბიბილეიშვილი ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, სრული პროფესორი

დისერტაციის დაცვა შედგება აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სადისერტაციო კომისიის სხდომაზე 2011 წლის 29 აგვისტოს 12-00 საათზე

მისამართი: 4600 ქუთაისი, თამარ მეფის ქ. 59. კორპ. I, აუდ. № 1114

დისერტაციის გაცნობა შესაძლებელია აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ბიბლიოთეკაში (4600, ქუთაისი, თამარ მეფის ქ. 59)

სადისერტაციო საბჭოს სწავლული მდივანი ფილოლოგიის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი:

ნ. ვახუაძე

ნინო ფხაკაძე

ნაშრომის ზოგადი დახასიათება

შალვა დადიანი (1874-1959) ქართული მხატვრული სიტყვის ერთ-ერთი გამორჩეული ოსტატი. მან, როგორც მრავალმხრივმა შემოქმედმა, მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა XX საუკუნის პირველი ნახევრის ქართული კულტურის განვითარებაში, სიტყვაკაზმული მწერლობის თითქმის ყოველ უანრში მოსინჯა კალამი და შექმნა შესანიშნავი ნაწარმოებები, რომლებშიც დასმული მრავალი პრობლემატური საკითხი დღესაც აქტუალური და მტკივნეულია.

დიდა შ. დადიანის წვლილი ქართული ბელეტრისტიკის განვითარების საქმეში. მისი მხატვრული პროზის ყოველმხრივ შესწავლას აქტუალური მნიშვნელობა აქვს ქართული ლიტერატურის ისტორიისათვის. ამდენად, ამ მწერლის შემოქმედების ღრმად გაცნობა უდავოდ საინტერესო და აუცილებელია, ერთობ ღირებული ქართული ლიტერატურის განვითარების ეტაპების თავისებურებათა დახასიათებლად.

შალვა დადიანს ქართველ კრიტიკოსთა ყურადღება არასდროს მოკლებია. მწერლის შემოქმედების შესახებ ძირითადად საბჭოთა ეპოქაშია შექმნილი სამეცნიერო გამოკვლევები, რის გამოც სრულად და ობიექტურად არ არის წარმოჩენილი მისი მწერლური თვალთახედვის მრავალი საყურადღებო ასპექტი.

შალვა დადიანმა სალიტერატურო კრიტიკის ყურადღება თავდაპირველად 1900-1910-იან წლებში გამოქვეყნებული ნაწარმოებებით მიიქცია. ერთ-ერთი პირველი კრიტიკოსი, ვინც შ. დადიანის მინიატურებს გაკვრით შეეხო, იყო ა. პაპავა, რომელმაც მწერალი იმპრესიონიზმის საყურადღებო წარმომადგენლად გამოაცხადა.

1900-1910-იან წლებში შ. დადიანის შემოქმედებას ვრცელი წერილი მიუძღვა გ. ჭუმბურიძემ. მანაც მწერალი ქართულ ლიტერატურაში იმპრესიონისტული მეთოდის შემომტანად მიიჩნია.

1900-1910-იანი წლების სალიტერატურო კრიტიკაში შ. დადიანის პროზის შესახებ სხვა მასალას ჩვენ ვერ მივაკვლიეთ. ზემოთქმულიდან კი შეიძლება დავასკვნათ, რომ ამ პერიოდის ქართულმა კრიტიკამ ვერ მოგვცა შ. დადიანის ადრინდელი მხატვრული პროზის სრულყოფილი დახასიათება.

შ. დადიანის შემოქმედების შესწავლა უფრო ინტენსიური გახდა XX საუკუნის 20-იანი წლებიდან. ამ დროიდან მოყოლებული მწერლის შემოქმედებაზე მრავალი რეცენზია, სტატია და წიგნი გამოქვეყნდა. ამ

თვალსაზრისით განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობენ: გ. ციციშვილის, ლ. ასათიანის, შ. ჩიჩუას, ტ. კვანჭილაშვილის, დ. ბენაშვილის, ი. ვართაგავას, ნ. მაისურაძის, ა. სიგუას, ვ. ჭელიძის, ვრ. აბაშიძის, ლ. ბახტრიონელის, რ. სალიას, ა. აბრამიშვილის, დ. კასრაძისა და სხვათა წერილები. თუმცა საბჭოთა რეალობის შეცვლასთან ერთად მათ მიერ გამოთქმული არაერთი იდეოლოგიზებული დებულება გადაისინჯა. უნდა აღინიშნოს, რომ მიუხედავად კრიტიკის ტენდენციურობისა, იმხანად მაინც ზერხდებოდა მწერლის ღვაწლის მეტ-ნაკლები ობიექტურობით წარმოჩენა.

შ. დადიანის შემოქმედების განხილვისას საბჭოთა პერიოდის კრიტიკა ხშირად არაობიექტური და ტენდენციური რომ იყო, ამას თუნდაც მისი ისტორიული რომანის „უბედური რუსის“ იმჟამინდელი განხილვებიც ნათლად ადასტურებს (მაგალითად: გ. ნატროშვილის „მანკიერი რომანი და რედაქტორის უპრინციპო ბოლოსიტყვაობა“ („კომუნისტი“, 1952, №135); ნ. ჩხეიძის „პროზა უურნალ „მნათობის“ ფურცლებზე“ (ვახ. „გამარჯვება“, 1952, №43); პ. ქიქოძის წერილები და სხვა). კრიტიკოსები შ. დადიანს წარსულის არასწორ გაშუქებაში ადანაშაულებდნენ და აქედან გამომდინარე, ტენდენციურად და უარყოფითად აფასებდნენ როგორც ხსენებულ რომანს, ისე მწერლის სხვა ნაწარმოებებს.

საბჭოური იდეოლოგიური წინხისაგან სრულიად თავისუფალია 2003 წელს გამოცემული ავთანდილ ნიკოლეიშვილის „მეოცე საუკუნის ქართული ლიტერატურის ისტორიის ნარკვევების“ მეოთხე ტომი, რომელშიც ავტორი განიხილავს შ. დადიანის ცხოვრებისა და შემოქმედების მრავალ საინტერესო საკითხს.

მიუხედავად ყოველივე ზემოთქმულისა, შ. დადიანის მხატვრული პროზა დღემდე არ ქცეულა მონოგრაფიული შესწავლის საგნად და მწერლის მრავალი პროზაული ნაწარმოები დარჩა სათანადო შესწავლისა და შეფასების გარეშე. კერძოდ, უყურადღებოდაა დარჩენილი მწერლის ყრმობისდროინდელი და საბჭოთა ეპოქაში შექმნილი არაერთი ნაწარმოები, ასევე, სუსტად არის შესწავლილი მწერლის მდიდარი არქივი, ურომლისოდაც მისი შემოქმედების სრულყოფილად შეფასება შეუძლებელია.

აქედან გამომდინარე, სადისერტაციო *ნაშრომის მეცნიერული სიახლეა* ის, რომ მასში კომპლექსურად და დღევანდელი პოზიციებიდანაა შესწავლილი შ. დადიანის მხატვრული პროზის პრობლემატიკა და მხატვრული თავისებურებანი. კერძოდ, დისერტაციაში შევეცადეთ მოგვეცა შ. დადიანის პროზის უანრობრივ-თემატური და მხატვრული ანალიზი.

ამ მიზნით საგანგებოდ შევისწავლეთ მწერლის როგორც დაბეჭდილი პროზაული თხზულებანი, ისე მისი პირადი არქივი. ყოველივე ამან კი შეგვაძლევს რამდენადმე აზლებური თვალთახედვით წარმოგვეჩინა შ. დადიანის შემოქმედების ზოგიერთი საკითხი.

ზემოთ აღნიშნული გარემოება არსებითად განსაზღვრავს *პრობლემის აქტუალობასაც*. შ. დადიანს, როგორც ქართულ ლიტერატურაში მინიატურისა და ისტორიული რომანის ერთ-ერთ დამამკვიდრებელს, გამორჩეული ადგილი უჭირავს ჩვენს მწერლობაში. მისი შემოქმედება უაღრესად საინტერესოა ამ კონტექსტში. XX საუკუნის პირველი ნახევრის პროზის ტენდენციებისა და მხატვრული ასპექტების სრულყოფილად წარმოსაჩენად მნიშვნელოვანია სიღრმისეულად, ობიექტურად იქნეს გამოკვთილი შ. დადიანის პროზის უმთავრესი თავისებურებანი, რათა უფრო ზუსტად განისაზღვროს მისი ადგილი ქართული ლიტერატურის ისტორიაში.

სადისერტაციო ნაშრომის *მიზანია* უფრო ღრმად და არგუმენტირებულად წარმოვანინოთ შ. დადიანის მხატვრული პროზის უმთავრესი თავისებურებანი, მისი მიმართება იმ ტენდენციებთან, რომლებიც საზოგადოდ იყო დამახასიათებელი ამ პერიოდის ქართული მწერლობისათვის.

ნაშრომში ყურადღებაა გამაზვილებული მხატვრული სტილის საკითხებზეც და რამდენადმე გადაფასებულია ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობაში უკვე გამოთქმული მოსაზრებები.

ნაშრომის მეთოდოლოგიური და თეორიული საფუძველია შ. დადიანის მხატვრული პროზის შემსწავლელი მკვლევარების შრომები, ლიტერატურათმცოდნეობითი ხასიათის სამეცნიერო ლიტერატურა, სადაც განხილულია მწერლის შემოქმედებითი მეთოდისა და მისი ინდივიდუალური სტილის საკითხები. ჩვენი კვლევა ძირითადად წარმართულია ისტორიულ-შედარებითი და „ახალი ისტორიზმის“ მეთოდთა გამოყენებით.

დისერტაციის პრაქტიკული მნიშვნელობა. კვლევის შედეგები და განზოგადებული დასკვნები შეიძლება გამოყენებულ იქნას შ. დადიანის მხატვრული პროზით დაინტერესებული მკვლევარების მიერ, ასევე შ. დადიანის შემოქმედების შესწავლასთან დაკავშირებულ სალექციო კურსებში. დისერტაცია საინტერესო იქნება როგორც სტუდენტთათვის, ასევე ზოგადად ქართული ლიტერატურის მეცნიერული კვლევით დაინტერესებულ პირთათვის.

ნაშრომის მოცულობა და სტრუქტურა. სადისერტაციო ნაშრომი მოიცავს კომპიუტერზე აწყობილ 157 გვერდს და შედგება შესავლის,

შ. დადიანი „მოზარდის“ დამსახურებად თვლის იმ ფაქტს, რომ 1896 წელს ილიას გაზეთ „ივერიაში“ დაბეჭდა მისი ნოზრდილი მოთხრობა „წმინდა ცრემლები“. „ივერიაში“ დაბეჭდილმა შ. დადიანის თხზულებებმა სათავე დაუდეს მოთხრობის ჟანრს მწერლის შემოქმედებაში. მართალია, მწერლის ყრობისდროინდელი პროზა განსაკუთრებული მხატვრული ღირებულებებით არ გამოირჩევა, მაგრამ მაინც ასრულებს საგულისხმო როლს შ. დადიანის დაოსტატებაში, მისი მწერლური გემოვნების დახვეწასა და ჩამოყალიბებაში. როგორც თავადაც აღნიშნავდა, იგი სწორედ ჟურნალმა „მოზარდმა“ „შეაჩვია წერას“.

თავი II - „მინიატურები“

900-იანი წლების მწერლობა პროზის მცირე ფორმების - მინიატურის, ეტიუდის, ნოველის მოძალებით აღინიშნა. მართალია, მცირე პროზაული ნიმუშები ქართულად ჯერ კიდევ XVIII საუკუნეში იწერებოდა, მაგრამ სისტემური ხასიათი ამ ჟანრმა XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან მიიღო. ამ პერიოდში მცირე ფორმის აღორძინება სამართლიანად უკავშირდება ვაჟა-ფშაველას, შიო არაგვისპირელის, ჭოლა ლომთათიძისა და იროდიონ ევდოშვილის სახელებს. „საერთოდ კი ქართული მინიატურის სტრუქტურა და ჟანრობრივი სპეციფიკა ბევრად განსაზღვრა ვაჟა-ფშაველამ, მისმა უაღრესად წარმატებულმა სტილურმა ძიებებმა“ (რ. ჩხეიძე, 1992).

როგორც ცნობილია, შ. დადიანმა მოთხრობებით დაიწყო სამწერლო მოღვაწეობა. მცირე ჟანრით კი მისი დაინტერესება ცნობილი მწერლის - მულტატულის მინიატურებს გამოუწვევია (მულტატული ფსევდონიმი ცნობილი პოლანდიელი მწერლის ელჟარდ ლაუეს დეკერისა (1820-1887).

შ. დადიანის მინიატურები თემატურად სხვადასხვაგვარია, რაც ჩვენი აზრით, ისტორიული ვითარების მონაცვლეობითაც არის გამოწვეული. ამ გარემოების გათვალისწინებით, მწერლის მინიატურები დისერტაციაში შემდგენაირად დავაჯგუფეთ: ა) რევოლუციის აღმავლობის პერიოდისა (1902-1906წწ) და ბ) რეაქციის პერიოდის მინიატურები (1906-1916წწ).

რევოლუციის წინა წლებში შ. დადიანს ეკუთვნის: „მგზავრები“, „მარჯვენა ფეხზე“, „ტყე გაკაფეს“ (1902 წ) და „სიხარულის არის ცრემლები“ (1904 წ). სამწუხაროდ, პირველი სამი ნაწარმოები, როგორც მწერლის შენიშვნიდან ჩანს, არსად არ დაბეჭდილია. ისინი ჩვენთვის ხელმიუწვდომელი აღმოჩნდა.

„სიხარულის არის ცრემლები“ მწერალს გაზეთ „ცნობის ფურცელში“ დაუბეჭდავს, რაც მწერალ ილია ალღაძის დამსახურება ყოფილა. მინიატურაში რუსეთის სინამდვილე, მისი უღიმღამო ცხოვრებაა დახატული. მწერალი თითქოს გრძნობდა, რომ ადამიანებში რაღაც ახალი ძალა ჩნდებოდა და ეს იყო საფუძველი მისი სიხარულისა.

1905 წელს დაიწერა შ. დადიანის მინიატურები: „მონა-ყმა-ჰუშა“, „მღინარე“, „თითები“, „ჩრდილი-სინათლე“, „მზის ჭიატი“, „მეორე მღინარე“, რომელნიც, როგორც სათაურებიდანაც ჩანს, სიმბოლურად გვიხატავენ საზოგადოების სოციალურ დიფერენციაციას.

რევოლუციის აღმავლობის პერიოდში შ. დადიანის მინიატურებში გამოხატული განწყობილება მიგვანიშნებს, რომ მწერალი აშკარად თანაუგრძნობდა ამ მოვლენას და მასთან აკავშირებდა მნიშვნელოვან საზოგადოებრივ ცვლილებებს და მას ახალი ცხოვრების დასაწყისად აღიქვამდა.

რაც შეეხება რეაქციის წლების მინიატურების ხასიათს, მართალია, მათში აქა-იქ თავი იჩინა ერთგვარმა დაქვევებამ, მაგრამ უმრავლესობაში მაინც მოჩანს ძველებური რწმენა და იმედი. ამ პერიოდის მინიატურები აშკარად ამჟღავნებენ მწერლის ინტერესს აქტუალური საზოგადოებრივი პრობლემებისადმი.

ამ თვალსაზრისით საინტერესოა 1906 წელს დაწერილი მინიატურები: „დაიბადა მშვენიერი ბავშვი“, „ხმა“, „მაგრამ, მაგრამ“, „მშვიდობით“, „წამოვიზარდენით“ და „შინ“. მათში ძირითადად გადმოცემულია რევოლუციის მწერლისეული შეფასება.

მინიატურებში შ. დადიანმა გამოავლინა სინამდვილის ღრმად წვდომის უნარი. მწერალი ყოველთვის ცხოვრებისეულ მომენტებზე ამახვილებს მკითხველის ყურადღებას და მისი ფანტაზია ძირითადად სინამდვილის ფარგლებში ტრიალებს.

შ. დადიანის მინიატურები გამოირჩევიან ფრაზათა დახვეწილობით, გარეგნულად პროზის ფორმით გადმოცემულ სათქმელში საღეჭო წყობის დანახვაც არაა ძნელი. ამ მხრივ აღსანიშნავია „მონა-ყმა-ჰუშა“, „სიხარულის არის ცრემლები“, „მთის ყვავილი“, „ბანი“, „ხმა“ და სხვ.

პრობლემატიკა, რომელზეც შ. დადიანი წერდა, მართალია, იმ ეპოქის მწერლობისათვის დამახასიათებელი იყო, მაგრამ მწერლის ღირსებად უნდა ჩაითვალოს, რომ მან შეძლო სხვებისგან განსხვავებული საინტერესო შტრიხებით გაემდიდრებინა აღნიშნული თემატიკა.

თავი III - „მოთხრობები“

შ. დადიანის მოთხრობები, რომლებიც მან სხვადასხვა დროს დაწერა, თავისი ეპოქის აქტუალურ პრობლემებს ეხებოდა. მწერალმა მათში გვიჩვენა არისტოკრატიის დეგრადაცია, ბურჟუაზიის პირველ წარმომადგენელთა სახეები და სოციალური ჩაგვრის სიმძიმე, დასვა ქალისა და ოჯახის პრობლემა, ასახა მეორე მსოფლიო ომი და მასთან დაკავშირებული უმწვავესი საკითხები.

შ. დადიანმა მოთხრობების გამოქვეყნება 1896 წლიდან დაიწყო. ეს იყო დრო, როცა ქართულ მწერლობაში ბატონობდა კრიტიკული რეალიზმის მეთოდი. ბუნებრივია, რომ შ. დადიანის პირველი მხატვრული თხზულებები ვერ ასცდებოდნენ იმხანად გაბატონებული მხატვრული მეთოდისა და დამკვიდრებული ლიტერატურული ტრადიციების ზეგავლენას. და, მართლაც, მის პირველ მოთხრობებში იგრძნობა გ. წერეთლის, ე. ნინოშვილის, დ. კლდიაშვილის, შ. არაგვისპირელის მხატვრულ ნაწარმოებთა ზემოქმედების კვალი.

შ. დადიანის მოთხრობები თემატური მრავალფეროვნებით გამოირჩევა. ნაშრომის ამ თავში ჩვენ განვიხილავთ:

ა) არისტოკრატიის დეგრადაციის თემას („წმინდა ცრემლები“, „არ მოვგვდარვარ“, „იანში ხანუმ“), რომელიც დამახასიათებელი იყო იმ ეპოქისათვის. მიუხედავად იმისა, რომ მწერალს ამ მხრივ პრინციპულად ახალი თითქმის არაფერი უთქვამს, მის ღირსებად უნდა ჩაითვალოს ის ფაქტი, რომ ის კარგად ამჩნევდა ამ ადამიანთა ტრაგედიის განმაპირობებელ მიზეზებს;

ბ) ბურჟუაზიის პირველ წარმომადგენელთა სახეების შექმნითა და სოციალური ჩაგვრის მამხილებელი მოთხრობებით შ. დადიანმა („საზღაპრო ქვეყანა“, „შავი ქვის მხარე“, „აღდგომა?“ „ნიკოს ნაამობი“) ქართულ მწერლობაში თემატური სახსლე შემოიტანა. მოთხრობათა ამ ციკლით მან გააშიშვლა კლასთა დაპირისპირებისათვის დამახასიათებელი ჩაგვრა და შევიწროება, მაგრამ არ დავიწყებია ზოგადსაკაცობრიო ღირებულებებიც;

გ) ქართული ინტელიგენციის წარმომადგენელთა მხატვრული სახეები („სამსონის თმები“, „ტყვე“) – ამ მოთხრობებში მწერალი გვიხატავს ინტელიგენტთა ისეთ სახეებს, რომლებიც ვერ პასუხობენ ეპოქის გამოწვევებს, არიან პასიურები და დასაღუპად განწირულები. ამიტომაც მწერალი მათ მიმართ თანაგრძნობითა და სიბრაღეულობით არის განწყობილი;

დ) მოთხრობები ისტორიულ თემებზე („ლელა“, „დღესა ერთსა“) – აქ კიდევ ერთხელ ჩანს, რომ „უბედური რუსის“ ავტორი ყოველთვის

დიდი ინტერესით ეკიდებოდა საკუთარი ქვეყნის ისტორიას და ცდილობდა ისტორიულ თემაზე შექმნილ მოთხრობებში აღწერილი ამბებით გარკვეული გაკვეთილი მიეცა თანამედროვეთათვის;

ე) ოჯახის, ქალისა და სიყვარულის პრობლემა („შვილი“, „ველური“) – შ. დადიანს მართებული მოსაზრებები აქვს გამოთქმული აღნიშნულ საკითხებზე. ის ქალში, უპირველეს ყოვლისა, ხედავდა მამაკაცის თანასწორუფლებიან არსებას, საზოგადოების ღირსეულ წევრს, რომელსაც შეუძლია აქტიურად იმოქმედოს იმ საზოგადოების საკეთილდღეოდ;

ვ) სიკეთის თემაზე შექმნილ მოთხრობებში („უხამსი“, „ჯადო“) მწერალი ცდილობს მკითხველს ჩაუნერგოს რწმენა სიკეთის უძლეველობასა და მის საბოლოო გამარჯვებაზე. მას სწამს, რომ სიკეთის საკეთებლად რჩეულობა სულაც არ არის აუცილებელი;

ზ) „ახალი ცხოვრების“ ამსახველ მოთხრობებში („ა.თ.ე.“, „ფერისცვალება“) შ. დადიანმა იდეოლოგიური ტენდენციურობით დაგვიხატა 30-იანი წლების ყოფა;

თ) მეორე მსოფლიო ომის ამსახველ მოთხრობებში („თამბაქო“, „განგაშა“, „დაუწერელი პოემა“, „საომარი შემართებანი“) ნათლად იკვეთება, რომ მწერალი ამ ომს სამამულო ომად აღიქვამს. ეს ბუნებრივია, რადგან იმხანად ასე სწამდათ, მაგრამ მომავალში დრომ ეს თვალსაზრისი გადააფასა.

მართალია, შ. დადიანის პირველი მოთხრობები მხატვრულობის თვალსაზრისით დიდად არ გამოირჩევიან, მაგრამ მათში თანდათანობით იგრძნობა სტილის დახვეწა და მწერლის ინდივიდუალურ თავისებურებათა გამოვლენა.

შ. დადიანის მხატვრულ პროზაში დიდ როლს ასრულებს სიმბოლო, ალეგორია, ირონია. ყოველივე ამით მწერალი ამდიდრებს თავისი ნაწარმოების ენას, მის საერთო ღირებულებას. სიმბოლო, რომელიც წარმოადგენს გადატანით ნახმარ სიტყვას, ზშირადაა გამოყენებული ნამდვილის მისანიშნებლად.

შ. დადიანი მოქმედი პირის დახასიათების მიზნით ხშირად იყენებს აგრეთვე დიალექტურ ფორმებს. მწერალი სიტყვიერი მასალით გვაგრძნობინებს თუ რომელი კუთხის წარმომადგენელთან გვაქვს საქმე.

აღსანიშნავია აგრეთვე შ. დადიანის პროზისათვის დამახასიათებელი ერთი საინტერესო მომენტი, მწერალი რამდენიმე ნაწარმოებში ჩაურთავს ზოლმე სულ სხვა ამბავს. ამგვარად ვღებულობთ მოთხრობას მოთხრობაში. ამ თვალსაზრისით საყურადღებოა მოთხრობები: „შვილი“, „სამსონის თმები“, „დაუწერელი პოემა“.

თავი IV - „რომანები“

რომანმა ისტორიული განვითარების დიდი გზა განვლო. XII-XIII საუკუნეებში ვრცელ თხრობით ჟანრებს, რომელთაც გაბატონებული მდგომარეობა ეკავათ ანტიკურ და ფეოდალურ-სარაინდო ლიტერატურებში, ჩაენაცვლა ახალი ჟანრი - რომანი.

რომანული ჟანრის სრულყოფილი სახით ჩამოყალიბებასა და განვითარებაზე საქართველოში შეიძლება ვისაუბროთ მხოლოდ XIX საუკუნის 80-90-იანი წლებიდან.

ქართული რომანის სათავეებთან სხვებთან ერთად (ა. ყაზბეგი, გ. წერეთელი, შ. არაგვისპირელი, ვ. ბარნოვი, მ. ჯგავანიშვილი...) შ. დადიანიც იდგა. მისი რომანებია: „უბედური რუსი“, „გვირგვინიანების ოჯახი“, აგრეთვე, საყურადღებოა დაუსრულებელი რომანები „გმირები“ და „ურდუმი“.

ა) „უბედური რუსი“

ისტორიული რომანი ყოველთვის დიდი პოპულარობით სარგებლობდა როგორც უცხოურ, ისე ქართულ ლიტერატურაში. ამ ჟანრის ერთ-ერთი თვალსაჩინო ნიმუშია შ. დადიანის „უბედური რუსი“.

შ. დადიანის საარქივო მასალებიდან ირკვევა, რომ „უბედური რუსის“ გარდა, მას ჩაფიქრებული ჰქონდა კიდევ ორი რომანი, რომლებიც აგრეთვე თამარ მეფის ცხოვრებას მიეძღვნებოდა. სამწუხაროდ, მან მხოლოდ „უბედური რუსის“ შექმნა შეძლო. ათი წლის განმავლობაში (1916-1926 წწ) მუშაობდა მწერალი „უბედურ რუსზე“. ეს ის პერიოდი, როცა ეროვნული ღირებულებები გათელილი იყო და საქართველოს ისტორიის „ოქროს ხანაზე“ ყურადღების აქცენტირება მწერლის დიდ დამსახურებაზე მიუთითებს. ტენდენციური, არაობიექტური იყო მწერლის მიმართ სალიტერატურო კრიტიკა, როცა მას ბრალად სდებდა ისტორიულად ცნობილი ფაქტების შელამაზებას.

პლატონ ქიქოძემ რომანის იდეებს კომიკური უწოდა, გიორგი ნატროშვილმა კი „უბედური რუსი“ აღიქვა როგორც მწერლის იდეური მარცხი, სადაც ისტორია ისეა წარმოსახული, რომ საგულისხმოს არაფერს შეიცავს და მკითხველისათვის მხოლოდ ზიანის მოტანა შეუძლია. მისი აზრით, რომანი წარსულის არასწორი გაშუქებაა. კრიტიკოსი თვლიდა, რომ სახელგამმა და „ზარია ვოსტოკას“ გამომცემლობამ უხეში შეცდომა დაუშვეს, შალვა დადიანის მანკიერი წიგნი რომ გამოაქვეყნეს.

შალვა დადიანმა მოახერხა დაემტკიცებინა ამ ბრალდებების

უსაფუძვლობა, აღმოცენებული რომანის ძირითადი კონცეფციის გაუთვალისწინებლობიდან, აგრეთვე იმ ამოცანებიდან, რასაც სალიტერატურო კრიტიკა აკისრებდა იმხანად ისტორიული ჟანრის ნაწარმოებს.

დისერტაციაში განსაკუთრებული ყურადღებაა გამახვილებული რომანის სათაურის ცვლილებასთან დაკავშირებით. შ. დადიანი მოგონებათა წიგნში რომანს პირველად მოიხსენიებს, როგორც „უბედურ რუსს“. არის ვარაუდი, რომ მას პირველად „ანდერძი“ უნდა რქმეოდა. ამის შესახებ მიუთითებს ანდრო აბრამიშვილი („ლიტერატურული წერილები“ 1968წ. გვ. 202-205).

რომანის სათაური „უბედური რუსი“ აღებულია თამარ მეფის პირველი ისტორიკოსის თხზულებიდან - „ისტორიანი და აზმანი შარავანდელთანი“. „...შევიდა სატანა გულსა სუე-უბედურისა რუსისა...“ - ამ კონტექსტში ნახმარი მსაზღვრელი „სუე-უბედური“ იქცა შ. დადიანის რომანის სათაურში იური უფლისწულის ზნეობრივ მახასიათებლად.

მიგვაჩნია, რომ შ. დადიანმა რომანის პირვანდელ სათაურს - „უბედური რუსი“ ორმაგი დატვირთვა მისცა. ერთი მხრივ, ეს ტერმინი შესანიშნავად ესადაგება ზნეობრივად დეგრადირებული გიორგი უფლისწულის ნამდვილ სახეს და, მეორე მხრივ, მწერალს ეს სათაური უფლებას აძლევდა თავი ემართლებინა საბჭოური იდეოლოგიის აღზევების წლებში, იმ წლებში, როცა დიქტატორული მეთოდები ბატონობდა ყველა სფეროში. როგორც ითქვას, ამ შემთხვევაში ის ეყრდნობოდა მხოლოდ ისტორიულ სინამდვილეს და ეს სათაური მას აღებული ჰქონდა თამარ მეფის პირველი ისტორიკოსის თხზულებიდან „ისტორიანი და აზმანი შარავანდელთანი“.

შ. დადიანისათვის ცნობილი იყო, რომ საკუთარი ქვეყნის დაცემაში ყოველთვის შინაურები პირველობდნენ. სწორედ ამიტომ რომანში სააშკარაოზე გამოტანილი ქართველებისათვის დამახასიათებელი თვისებები: შუღლი, მტრობა, ინტრიგა და ა. შ.

რომანში დიდი მისია აქვს დაკისრებული სომეხ დიდგვარს ზანქან ზორაბაბელს, რომელსაც ქართველმა დიდგვაროვნებმა თამარის საქმროს - იური ბოგოლიუბსკის ჩამოყვანა დაავალეს.

მიგვაჩნია, რომ ზანქანი რეალისტური სახეა, რადგან მისი მსგავსი გადამთიეონი, ჩვენი კულტურისა და ტრადიციების არად ჩამგდენი, მრავლად იყვნენ საქართველოში. მწერალი მწვავედ წარმოაჩენს ეროვნული უბედურების ერთ უაღრესად საგულისხმო მომენტს - სხვა ერების წარმომადგენელთა საბედისწერო როლს ჩვენი სახელმწიფოებრიობის ისტორიაში.

იური ბოგოლიუბსკის გარეგნობის დახატვაში მწერალი ძირითადად მატთანეს მიჰყვება. ქართველმა მემატთანეებმა იური წარმოგვიდგინეს გარეგნულად ლამაზი, ფიზიკურად ძლიერი, მაგრამ შინაგანად დადებითი ხნობრივი ნორმებისაგან დაცლილ პიროვნებად. სწორედ ამ მიზეზებით ახსნეს ჟამთააღმწერლებმა საქართველოდან მისი გაძევების ფაქტი. შ. დადიანმა ისტორიულ დოკუმენტებში მოცემული ხარვეზი ერთგვარად შეავსო და თუ „ქართლის ცხოვრება“ გვაკვირვებს თამარის პირველი მეუღლის ესოდენ უკეთურობათა მოულოდნელი გამოვლინებით, რომანში მოულოდნელი არაფერია.

„უბედურ რუსში“ მრავალი შემზარავი ეპიზოდია აღწერილი სოლომის სენით დაავადებული გიორგი უფლისწულის პიროვნების ნამდვილი სახის წარმოსაჩენად. მან მალე გამოამჟღავნა თავისი უკეთურობანი. უფლისწულს სილოდა სჭირვებია. ბევრი ქართველისათვის ცნობილი იყო იურის ეს ავადმყოფობა, მაგრამ, ეტყობა, მათ საქართველოს პედი ნაკლებად აღელვებდათ და ამიტომ გადაწყვიტეს ასე: „პირი დავიდუმით! რაც ნახე, არ გინახავს!“

იური უფლისწულმა ვერ მოახერხა პატივისცემა დაემსახურებინა თამარისა და მისი მოძხრე დიდებულებისა და ის თამარის მიმართ ოპოზიციაში მყოფ იმ დიდგვაროვანთა წრეში აღმოჩნდა, რომლებიც მხოლოდ თავიანთი პირადი ზრახვების განსახორციელებლად იყენებდნენ უფლისწულს.

იურის სოლომური ცოდვების გამომჟღავნება, რაც მისი ექსორით დასრულდა, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ უფრო საბაბია, ვიდრე მიზეზი. რა თქმა უნდა, საბაბიც კი ძალზედ მნიშვნელოვანია, მაგრამ მიზეზი აქ უფრო ღრმაა და ეროვნული სუვერენიტეტის დაცვას ემყარება.

რომანისადმი ინტერესს არსებითად ზრდის ის ფაქტიც, რომ მასში მწერალმა მეტად შთამბეჭდავად დახატა სახე თამარისა, როგორც მეფისაც და როგორც ქალისაც. შ. დადიანს თამარს ჩვეულებრივ, მოკვდავ ადამიანად წარმოგვიდგენს. მას ერთი წუთითაც არ ავიწყდება, რომ იგი პირველ ყოვლისა მეფეა, საქვეწორო საქმეთა წარმმართველი გვირგვინოსანი. ასე რომ, მწერალი თანაბარი ძალით წარმოაჩენს თამარის საზოგადო დამსახურებასაც და მის პიროვნულ ადამიანურ სამყაროსაც.

შ. დადიანი ოსტატურად გვიჩვენებს როგორ ეკამათებიან ერთმანეთს თამარ-მეფე და თამარ-ქალი. ამ კამათის ასახვით კიდევ უფრო ცხადი ხდება, რომ თამარმა ყველაფერი საქართველოს კეთილდღეობას შესწირა. მწერალი ხაზს უსვამს მეფის მტკიცე ხასიათს. მასში საპირადო თითქმის ჩაკლულია, აღარც კი ჩანს. მეფური მანტიის ქვეშ ფერმკრთალდება

პირადი. ღირსსაცნობი აქ ავტორის მიზანდასახულობა უნდა იყოს: ქალურის აქცენტირებით, მისი „ლათრუხვის“ ჩვენებით მეფურობის აღზევება და მეფის განდიდება. უინტერესო არც ამგვარი ანტიგონიზმის ზოგადი ტრაგიკული ხასიათია.

შ. დადიანის მიერ წარმოსახულ თამარში ორი საწყისია გამოვლენილი ერთმანეთის გვერდიგვერდ: მამაკაცური და ქალური. მიწა, როგორც ქალურობის წარმომჩენი საწყისი და ზეცა, როგორც მამაკაცური საწყისი. როცა თამარი იწინდება, ცა არის მოწმენდილი, გაკრიალბული, ანუ როგორც მეფე, მისი სინდისი არის წმინდა და უღრუბლო. მაგრამ როგორც ქალი, ამ დროს, იტანჯება და როცა დაიწინდება, ის „გრიალი“ სინამდვილეში ცამ კი არა, მიწამ მოიღო. ეს ეპიზოდი ალეგორიულადაა გააზრებული. მიწის მონგრევით, „მზლავრით“ მწერალი მიგვანიშნებს თამარის, როგორც ქალის, პიროვნულ ტრაგედიაზე. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა გიორგი რუსის აღსასრულიც. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ის ბოლოს უფსკრულში გადაიჩეხება, ე. ი. მიწამ ანუ ქალურმა საწყისმა დაღუპა. ასე გამოიყენა მწერალმა სიმბოლოები თამართან მიმართებაში, მისი სახის უკეთ წარმოსაჩენად.

ფიქრობთ, რომ „უბედური რუსი“ XII საუკუნის საქართველოს მხატვრულ მატთანედ არა მხოლოდ თამარის ღვაწლის აღწერის გამო იქცა, არამედ მისი სულიერი სამყაროს შესანიშნავად წარმოჩენის წყალობითაც. თუ მწერლისათვის მატთანე შემოქმედებითი იმპულსის მიძღვემ ძალად მოგვევლინა, მისივე თხზულებამ საუკუნეთა შშრალ ფაქტებში მიმალული „ადამიანურ“ განცდათა ისტორია აღადგინა.

რომანში მნიშვნელოვან ფიგურას წარმოადგენს ვარდან დადიანი, სახლთუხუცესი თამარის სამეფო კარისა. ვარდან დადიანი იმ დიდებულთა რიცხვს განეკუთვნება, რომლებიც ცდილობდნენ თამარის სამეფო კარის დასუსტებას და საკუთარ ზრახვათა განხორციელებას. მისი მსგავსნი, სამწუხაროდ, არასოდეს ყოფილან საქმეარნი საქართველოში.

„უბედურ რუსში“ მაღალი მხატვრული ოსტატობითაა დახატული უფლისწულ იურის აღმზრდელის კუზმას პიროვნული სახე. იგი ავტორის ფანტაზიით შეთხზული პერსონაჟია, რომელიც შესაძლებელია, იმისათვის შექმნა, რომ რომანი „გადაერჩინა“. შეიძლება ეს პერსონაჟი იმ ეპოქის ერთგვარ ხარკდაც მივიჩნიოთ, რომელშიც შ. დადიანი ცხოვრობდა.

ნაშრომში განსაკუთრებული ყურადღება აქვს დათმობილი გოდერძი ჩორჩანელის, ჩაზრუხანისძის, ყივჩაღ შარაგანისა და სხვა არამთავარი პერსონაჟების დახასიათებას.

რომანის განხილვის დროს საგანგებო ყურადღება ექცევა ისტორიული სინამდვილისა და მხატვრული გამონაგონის ურთიერთმიმართების საკითხს. „უბედური რუსის“ შესწავლამ ცხადყო, რომ შ. დადიანი მემკვიდრეობით ცნობებს ოსტატურად იყენებს. მართალია, ის საკუთარი ფანტაზიით გამოგონილ ამბებსაც გვიაშბობს, მაგრამ ეს ეპიზოდები სავსებით შეესაბამებიან წარსულის რეალურ სურათებს.

„უბედურ რუსში“ დახატულია XII საუკუნის საქართველო თავისი პოლიტიკური და სოციალური ცხოვრებით, კულტურით, ფეოდალურ დაჯგუფებათა დაპირისპირებითა და ბრძოლით, მხილებულია შური, მტრობა და ღალატი.

„უბედური რუსის“ თემა საინტერესო აღმოჩნდა XX საუკუნის ბოლოსაც. კერძოდ, ამ საკითხს სულ სხვა ეპოქისა და ლიტერატურული მრწამსის მწერალმა, ლაშა ბუღაძემაც მიმართა და შ. დადიანის მიერ ხორცმესხმული ამბავი მანაც გამოიყენა რუსული აგრესიის საშხილვლად. მის მოთხრობაში - „ბირველი რუსი“ იმდენად დაუფარავადაა გაშიშვლებული გიორგი რუსის ამორალური მხარე, რომ ნაწარმოების გამოქვეყნებას დიდი აჟიოტაჟი მოჰყვა ქართულ საზოგადოებრიობაში.

ის, რაც შ. დადიანმა თავის რომანში ქვეტექსტის სახით გამოხატა, ლ. ბუღაძემ დია ტექსტით განუცხადა მკითხველს. თუმცა პოსტმოდერნისტული ესთეტიკით დაწერილი მისი ტექსტი რეალისტურ მწერლობას შერვეულ მკითხველთა გარკვეულმა ნაწილმა უკრიტიკოდ ვერ მიიღო.

საყურადღებოა ის ფაქტი, რომ ხსენებულ თემას გურამ ბათიაშვილმაც მიუძღვნა რომანი „ჟამი ღუმლისა და ჟამი უბნობისა“ (2002-2005 წწ). რომანის მთავარი პერსონაჟი ზანქანი, შეიძლება ითქვას, სრული ანტიპოდი იმ ზანქანისა, რომელზეც ჩვენ უკვე ვსაუბრობდით „უბედური რუსის“ განხილვის დროს. გ. ბათიაშვილის წარმოსახვით, ზანქანი საქართველოს სამეფო კართან საკმაოდ დაახლოებული ებრაელი დიდვაჭარია, რომელიც თავისი პიროვნული თვისებებით ერთგვარი სიმბათით განაწყოებს მკითხველს მის მიმართ.

ისევე როგორც „უბედურ რუსში“, გ. ბათიაშვილის რომანშიც მნიშვნელოვანი ადგილი აქვს დათმობილი დიდგვაროვანთა მხაკრული ზრახვების ჩვენებას. ისინი თამარის საქმროს შერჩევის დროს მხოლოდ პირად სარგებელზე ფიქრობდნენ. ამ კუთხით განსაკუთრებით საინტერესოა აბულ-ასანისა და მისი ბანაკის წევრთა სახეები. გ.

ბათიაშვილის ეს რომანი იმ კუთხითაც საგულისხმოა, რომ მასში ისტორიულ მოვლენათა ახლებური გააზრებაა მოცემული.

რაც შეეხება „უბედური რუსის“ მხატვრულ მხარეს, ამ კუთხით მას ერთმნიშვნელოვნად მაღალი შეფასება აქვს მიცემული სალიტერატურო კრიტიკაში.

ნაწარმოებში გამოირჩევა როგორც ავტორის, ასევე პერსონაჟების ენა. მათი მეტყველება ერთ-ერთი ძირითადი საშუალებაა თვით პერსონაჟის ბუნების გამოსატყვისა. პერსონაჟთა ენაში კარგად უნდა ჩანდეს სპეციფიკა მეტყველებისა, რომელიც ახასიათებს ამა თუ იმ პერსონაჟის სოციალურ წრეს. „უბედურ რუსში“ შეინიშნება სხვაობა მეფის, დიდებულებისა და მდაბიოთა მეტყველებას შორის.

„უბედური რუსის“, როგორც ისტორიული რომანის, ენის განხილვისას მის თავისებურებას განსაზღვრავს ნაწარმოების ჟანრობრივი და თემატიკური სპეციფიკა. რომანში ასახული ეპოქის გამოსახატავად გამოყენებული ენა ძირითადად არ განსხვავდება თანამედროვე ქართულ ენისაგან, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ავტორის ენას მთელი რივი თავისებურება არ ახასიათებს. რომანის კითხვისას, უპირველეს ყოვლისა, ყურადღებას იპყრობს არქაიზაცია.

ისტორიული პერსონაჟების მეტყველებაში გამოყენებული არქაული ფორმები ეპოქის სურნელებას უფრო მძაფრად შეგვაგრძობინებს.

შ. დადიანის პროზისათვის აგრეთვე დამახასიათებელია ლაკონიური დიალოგები. მის შემოქმედებაში დიალოგს შესაბამისი მხატვრული დანიშნულება გააჩნია. მწერალი შემთხვევით არ მიმართავს ამ ფორმას და მას ყოველთვის მაშინ იყენებს, როდესაც მხატვრული ამოცანის გადაწყვეტა ყველაზე მიზანშეწონილია სწორედ დიალოგის მეშვეობით. მოცემულ მხატვრულ სტრუქტურაში მის როლს სხვა ფორმა თუ ხერხი ვერ ატვირთავს. დიალოგი ცოცხლად წარმოაჩენს პერსონაჟთა სახეებს და ადამიანთა ურთიერთობათა შინაგანობას ააშკარავებს.

შ. დადიანი ორიგინალური სტილის მწერალია. მის ენას ახასიათებს მელოდიურობა და ლაპიდარულობა. შ. დადიანისათვის დამახასიათებელია ტიპაჟის, მკაფიოდ ინდივიდუალური ადამიანური ხასიათების გამოკვეთის იშვიათი ძალა და უნარი. მწერლის ღვაწლი ქართული ენის ისტორიაში საკმაოდ დიდია. შ. დადიანმა თავისი წვლილი შეიტანა ქართული სალიტერატურო ენის განვითარებაში.

ბ) „გვირგვილიანების ოჯახი“

„გვირგვილიანების ოჯახის“ დასაწყისი ჟურნალ „მათობში“ გამოქვეყნდა 1945 წლის დასასრულს. რომანის ბეჭდვა დასრულდა 1954 წელს, ხოლო ცალკე წიგნად 1956 წელს გამოვიდა. „უბედური რუსისაგან“ განსხვავებით, რომანს ქართულმა სალიტერატურო კრიტიკამ გამოქვეყნებისთანავე დადებითი შეფასება მისცა.

მართლაც, „გვირგვილიანების ოჯახი“ მეტად მნიშვნელოვანი ნაწარმოებია მწერლის მთელი მხატვრული მემკვიდრეობიდან. აღსანიშნავია, რომ შ. დადიანი თავისი ცხოვრებით აქტიურად იყო დაკავშირებული XIX საუკუნის ბოლო წლებისა და XX საუკუნის დასაწყისის საქართველოში განვითარებულ უმნიშვნელოვანეს საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ პროცესებთან და 1905-1907 წლების რევოლუციურ მოვლენებთან. „გვირგვილიანების ოჯახი“ მხატვრული ასახვა იმ მოვლენებისა, რომლებიც ჩვენში 1905 წლის რევოლუციას უძღოდა წინ.

„გვირგვილიანების ოჯახში“ მნიშვნელოვანი ადგილი აქვს დათმობილი დევრადაციის გზაზე დამდგარი ფეოდალური არისტოკრატიის ცხოვრებას, რომელსაც მწერალი ერთი ოჯახის ქრონიკის საფუძველზე გვიჩვენებს.

ამ კუთხით პარალელის გაკლება შეიძლება შჩედრინის სატირულ რომანთან „ბატონი გოლოვლიოვები“, სადაც გვირგვილიანების მსგავსად მწერალი ამ ერთი ოჯახის მაგალითზე გვიჩვენებს მემამულეთა კლასის დევრადაციას. სალტიკოვ-შჩედრინი ოსტატურად გვიხატავს, როგორ მიდის გოლოვლიოვების მამულში ყველაფერი გადაშენებისა და განადგურებისაკენ და რამდენად უნაყოფოა ყოველგვარი ცდა ამ დაცემის შესაჩერებლად.

მწერალმა გვირგვილიანების ოჯახის დახასიათებით ფეოდალური საქართველოს განზოგადებული სახე მოგვცა. რღვევის გზაზე დამდგარი არისტოკრატიის შუაგულში შ. დადიანმა გვირგვილიანების რძალი — ნექტარინა მოაქცია, რომელიც თავისი აღვირახსნილობით ძალიან ჰგავს უტანდარს „უბედური რუსიდან“. ნექტარინა მოგვაგონებს მწერლის ბიცოლას, მიქელანჯლოს ქალს, ნასას. ამის შესახებ ავტორი თავადვე წერს მოგონებათა წიგნში „რაც გამახსენდა“.

ნაწარმოების მთავარ პერსონაჟთაგან განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს ვამეხ გვირგვილიანი. ვამეხი — ეს არის „ზედმეტი“ ადამიანი ახალ ცხოვრებაში. ის გარკვეულ მსგავსებას ამჟღავნებს კონსტანტინე გამსახურდიას პერსონაჟებთან. ზედმეტობა, ერთადერთობა, უნაყოფობა — ეს კ. გამსახურდიას პერსონაჟების — თარაშისა და კონსტანტინე სავარსამიძის თანამდგვი თვისებებია. მათი მსოფლმხედველობა გაორებულია.

თარაში, კონსტანტინე და ვამეხ გვირგვილიანი ზედმეტი ადამიანის ტიპები არიან, რომლებსაც ახალ დროში უჭირთ დამკვიდრება.

ვამეხისაგან სრულიად განსხვავებული პიროვნებები არიან მისი ძმები — ბარამი და ბეგი. ისინი ნექტარინას წრეშიც უცხოდ გრძნობენ თავს და ვერც ვამეხის გზაზე ახერხებენ დგომას.

რომანში დახატულ პერსონაჟთაგან ცალკე უნდა გამოვყოთ ტაია გვირგვილიანი, რომელიც რევოლუციურ მოძრაობაშია ჩაბმული. გვირგვილიანთა ოჯახის ეს ახალგაზრდა წარმომადგენელი თავისი ცხოვრების უმთავრეს მიზნად კლასობრივი უსამართლობის წინააღმდეგ ბრძოლას ისახავს. თუმცა ამ იდეალის დამკვიდრებისათვის ბოლომდე თანმიმდევრული ვერ არის. ნაშრომში მოყვანილი გვაქვს ამის დამადასტურებელი მაგალითები.

„გვირგვილიანების ოჯახში“ უსამართლობის წინააღმდეგ მებრძოლ მამაკაცთა გვერდით მწერალმა დაგვიხატა ძალიან საინტერესო სახე ქალისა. ეს არის ჩელა ჭითანაა, მიქეს და, რომელიც მ. ჯავახიშვილის „ქალის ტვირთის“ პერსონაჟს — მართას მოგვაგონებს.

შ. დადიანმა დიდი სიყვარულით შექმნა ხალხის წარმომადგენელთა სახეები. რომანში ეს ადამიანები გამოირჩევიან სიმართლითა და პატიოსნებით. თუმცა, აღსანიშნავია, რომ ამ წრეშიც მოძებნა მწერალმა მოღალატე ადამიანი ანტოს სახით. ანტოს პერსონაჟით მწერალს საინტერესო ტიპი ჰყავს შექმნილი.

რომანში მნიშვნელოვანია იმ პერსონაჟთა სახეები, რომლებსაც ქართველების, როგორც პატარა ერის წარმომადგენელთა, სიძულვილი ამოძრავებთ. ამ მხრივ დამახასიათებელია ვოლკოვისა და პროკურორ ლემლიენის დამოკიდებულება ქართველებისადმი.

შ. დადიანი გამოირჩევა ხალხის ადამიანებისა და ტრადიციების ზუსტი გადმოცემით. „გვირგვილიანების ოჯახი“ ამ მხრივ გამოირჩეული ნაწარმოებია.

„გვირგვილიანების ოჯახში“ სოციალური პრობლემებია წინა პლანზე წამოწეული. რომანში აღწერილია მეოცე საუკუნის ის პერიოდი, როცა რევოლუციურმა ზეგავლენამ სოფელში შეაღწია და ამ გზით იქ შეიქმნა სრულიად ახალი ვითარება. ზოგადად, ეს თემა აქტუალური არ არის მხოლოდ შ. დადიანისათვის. საკმარისია აქ მოვიგონოთ ლ. ქიაჩელის „ტარიელ გოლუა“, ნ. ლორთქიფანიძის „ბილიკებიდან ლიანდაგზე“ და სხვ. მწერალმა მხატვრული მრავალფეროვნებით დახატა სოფლის ახლად დაბადებული რევოლუციის ძალები, აგრეთვე მოწინააღმდეგე

წარმომადგენლები. ასე რომ, რომანი ეხმარება ჩვენი იმჟამინდელი ისტორიიდან კარგად ცნობილ არაერთ მნიშვნელოვან მოვლენას. მართალია, „გვირგვინების ოჯახში“ მწერლის მიერ გამოთქმული ზოგიერთი შეხედულება დრომ გადააფასა, მაგრამ მიუხედავად ამისა, ვფიქრობთ, „გვირგვინების ოჯახი“ მომავალ თაობებს მაინც მიაწვდის სულიერ საზრდოს, ჩაახედებს საქართველოს წარსულში.

„გვირგვინების ოჯახი“ მხატვრულ-სტრუქტურული თვალსაზრისით ორიგინალური ნაწარმოებია. რომანში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია შენაკადები, რომლებიც მრავალ საინტერესო საკითხს ეხება და ხელს უწყობს მწერალს სათქმელის უკეთ წარმოჩენაში. შენაკადები უფრო ორიგინალურს ხდიან „გვირგვინების ოჯახს“.

ნაშრომში განსაკუთრებული ყურადღებაა გამახვილებული იმ მოსაზრებებზე, რომლებიც შენაკადებში გამოყვანილ ციბელულთან დაკავშირებით იყო სალიტერატურო კრიტიკაში გავრცელებული. ძნელია ვამტკიცოთ, თუ ვისი ან რისი სიმბოლოა ციბელული. ერთი რამ კი ნამდვილად ცხადია: ამ ხერხით მდიდრდება და მრავალფეროვნდება ნაწარმოების შინაარსი, ფართოვდება სათქმელის არე. მწერალი არ აკონკრეტებს, თუ რისი სიმბოლოა ციბელული, რითაც მკითხველს უტოვებს უფრო მეტ საფიქრალს.

შ. დადიანი „გვირგვინების ოჯახში“ განსაკუთრებულად შერჩეული დეტალებით გვიხატავს პერსონაჟებს. იგი ყოველთვის ყურადღებას ამახვილებს ისეთ არსებით დეტალზე, რომლითაც უკეთ იხსნება პერსონაჟის ხასიათი. მწერალი მოქმედ პირთა დასახასიათებლად აგრეთვე ხშირად მიმართავს მათი ჩაცმულობის აღწერას.

შ. დადიანი „გვირგვინების ოჯახში“ ხშირად იყენებს ანდაზებს, ხალხურ ლექსებს, გამოცანებს, შაირებს, რაც სათქმელის უფრო სხარტად და კონკრეტულად გადმოცემას უწყობს ხელს.

შ. დადიანის მხატვრული სტილის ერთ-ერთ თავისებურებად შეიძლება მივიჩნიოთ ცნობილ პოეტთა სტრიქონების ხშირი გამოყენება მის ნაწარმოებებში. აქ გვხვდება შოთა რუსთაველის, ალექსანდრე ჭავჭავაძის, ნიკოლოზ ბარათაშვილის, ილია ჭავჭავაძის, აკაკი წერეთლის და სხვათა სტრიქონები. ამ პოეტთა პოეტური ტაეპები სათქმელის ემოციურ აღქმას უწყობს ხელს.

გ) შალვა დადიანის დაუსრულებელი რომანები

შ. დადიანის მხატვრულ მემკვიდრეობაში გვხვდება დაუსრულებელი რომანები: „გმირები“ და „ურდუმი“.

1906 წელს თბილისში გამოვიდა ქართული ბეჭდვითი სიტყვის ახალი ორგანო „პატარა გაზეთის“ სახელწოდებით. გაზეთის რედაქტორ-გამომცემელი იყო ცნობილი მსახიობი და საზოგადო მოღვაწე კოტე მესხი. 1906 წელს „პატარა გაზეთში“ (№3) დაიბეჭდა შ. დადიანის რომანის – „გმირების“ პირველი თავი – „ჯუღმუღში“. შ. დადიანის რომანის დასაწყისის დაბეჭდვის გამო კოტე მესხის გაზეთი დაუსრულავთ.

შ. დადიანი ამ ერთ პატარა თავში ოსტატურად ახერხებს, რომ მკითხველი დაინტერესოს და მიიზიდოს. პირველივე თავიდან ცხადი ხდება ავტორის ჩანაფიქრი, მისი პოზიცია. ნაწარმოების დაუმთავრებლობა, ანუ ის ამბავი, რომ მწერალს იგი იძულებით შეაწყვეტინეს, თავისთავად მეტყველებს იმაზე, რომ შ. დადიანი ლიტერატურაში გამოვიდა როგორც ხალხის უკეთესი მომავლისათვის მებრძოლი.

„პატარა გაზეთი“ შემდეგში ისევ გამოდიოდა, სულ ოცდარვა ნომერი დაისტამბა, მაგრამ „გმირების“ გავრძელება, სამწუხაროდ, არც ერთ ნომერში აღარ დაბეჭდილა. ეს არ არის ერთადერთი შემთხვევა. „გმირების“ შემდეგ იგივე ბედი ეწია „ურდუმსაც“.

შ. დადიანს „ურდუმზე“ მუშაობა 1934 წლის იანვარში დაუწყია, რასაც მოწმობს მისი ერთი ჩანაწერი: „დღეს პირველი დღეა 1934 წლისა. დღეს დავიწყე ჩემი დიდი ხნის განზრახული რომანი „ურდუმი“ უტუ მიქას ცხოვრებიდან“. 1935 წელს, ჟურნალ „მართობის“ მეორე ნომერში, დაიწყო „ურდუმის“ ბეჭდვა. ამ რომანის თემად მწერალს აღებული აქვს ქართველი გლეხების აჯანყება, ფეოდალური არიტოკრატისა და ცარიზმის კოლონიზატორული პოლიტიკის წინააღმდეგ XIX საუკუნის 50-იან წლებში. შ. დადიანი ოსტატურად გვიხატავს ქართველი გლეხების დუხჭირ ცხოვრებას, თავადაზნაურობის მხრიდან მათ ჩავერასა და დამცირებას, რაც მიზეზი გახდა გლეხთა ცნობილი აჯანყებისა, რომელსაც მწერალი უძღვნის ამ დაუმთავრებელ რომანს.

„ურდუმს“ სამეცნიერო ლიტერატურაში კრიტიკოსები განიხილავენ, როგორც სამეგრელოს 1857 წლის აჯანყების ფონზე გაშლილ რომანს, აჯანყების მეთაურად კი უტუ მიქავა მიჩნეული. აღსანიშნავია, რომ რომანის გამოქვეყნებულ ნაწილში აჯანყების კვალი ჯერ არ ჩანს და უტუც მხოლოდ ჩვიდმეტი წლის არის. რა გვაფიქრებინებს, რომ „ურდუმი“

უტუ მიქავას ცნობილ აჯანყებას ეძღვნება? ისტორიული წყაროდან გამოძიწნარე, რომანის სათაურიც აჯანყებასთან არის დაკავშირებული („ურდუმი“ აჯანყებულებმა გაერთიანებულ ჯარს უწოდეს) და მეორე, ნაწარმოების მთავარი გმირი უტუ მიქავაა.

აღსანიშნავია, რომ შ. დადიანს ისტორიულ ფაქტებზე დაყრდნობით აქვს ასახული გლეხების მძიმე ცხოვრება. რომანში ნაჩვენებია, თუ როგორ მწიფდება ახალგაზრდა უტუ მიქავაში ზიზღი და შეურიგებლობა ბატონყმობისადმი.

ნაწარმოებში შთამბეჭდავად დახატული გლეხთა სახეები, რომელთაც კარგად ესმით ბატონყმური ექსპლოატაციის არსი. ასეთები არიან: მართალია თოდუა, თასიკონი ღვინჯილია, კონა თოდუა, მურზა ფაჟულია და სხვები.

მწერალი გვიჩვენებს, თუ როგორ ხდებოდა ადამიანისათვის ყველაზე მნიშვნელოვანი თვისების ღირსების შელახვა, რაც პროტესტის გრძნობას იწვევდა გლეხებში.

სამწუხაროდ, კარგად დაწყებული რომანი მწერალმა არ თუ ვერ დაამთავრა. აქედან გამოძიწნარე, ძნელი დაუძთავრებელ რომანზე მსჯელობა, მაგრამ ამთავითვე შეიძლება ითქვას, რომ „ურდუმის“ სახით ქართულ მწერლობას ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნაწარმოები შეემატებოდა.

ძირითადი დასკვნები

აკლევის შედეგად ჩამოყალიბებული დასკვნები ასეთია:

1. შალვა დადიანის მოღვაწეობა დაემთხვა საქართველოს ისტორიის ურთულეს, წინააღმდეგობებით აღსავსე ეპოქას, რომლის მხატვრული ინტერპრეტირებისას მწერალი ისტორიული სიმართლის, ზნეობრივი ფასეულობების ერთგული რჩება, მაგრამ ამასთან ერთად იმპლიციტური პლანის საშუალებით მოიცავს ზედროულ ასპექტებს, რის გამოც მისი პროზა დღესაც არ კარგავს მნიშვნელობას.

2. ნაწარმოებში კომპლექსურად და დღევანდულობის პოზიციებიდანაა განხილული შ. დადიანის პროზის პრობლემატიკა და მხატვრული თავისებურებანი. განსაკუთრებული ყურადღებაა გამახვილებული მწერლის ყრმობისდროინდელი და საბჭოთა ეპოქაში შექმნილი არაერთი ნაწარმოების მიმართ, რომლებიც დღემდე სათანადოდ შესწავლილი და შეფასებული

არ იყო. აგრეთვე მწერლის მდიდარ საარქივო მასალებზე დაყრდნობით შევეცადეთ მოგვეცა მისი პროზის ჟანრობრივ-თემატური და მხატვრული ანალიზი. ყოველივე ამან კი შეგვაძლებინა რამდენადმე ახლებური თვალთახედვით წარმოგვეჩინა შ. დადიანის შემოქმედების ზოგიერთი საკითხი.

3. შ. დადიანის ადრინდელი ნაწარმოებები ერთგვარ წარმოდგენას გვიქმნიან მწერლის შემოქმედებით ზრდაზე. მართალია, ზოგჯერ ამ ნაწარმოებების სიუჟეტი პრიმიტიულია, მოვლენების განვითარება — გულუბრყვილო ხასიათის მატარებელი, მაგრამ აქვე გვხვდება ნიშნები, რომლებიც საბოლოო ჯამში განვითარდნენ და მწერლის პროზისათვის საზოგადოდ დამახასიათებელ თვისებებად ჩამოყალიბდნენ. ასეთებია, პირველ რიგში, თემატიკის მრავალფეროვნება, ფოლკლორული ნიმუშებისა და ცნობილ პოეტთა ტექსტების მისეული თვალთახედვით ინტერპრეტირება და ა. შ. მართალია, მწერლის ყრმობისდროინდელი პროზა განსაკუთრებული მხატვრული ღირებულებებით არ გამოირჩევა, მაგრამ დიდ როლს ასრულებს შ. დადიანის მწერლური გემოვნების დახვეწასა და ჩამოყალიბებაში.

4. შ. დადიანის ლიტერატურულ მემკვიდრეობაში საკმაოდ ვრცელი ადგილი ეთმობა მცირე ჟანრის ნაწარმოებებს. მეოცე საუკუნის დასაწყისში მან, ერთ-ერთმა პირველმა, შემოიტანა ქართულ მწერლობაში პროზის მცირე ჟანრი და შექმნა ალეგორიულ-სიმბოლური მინიატურების მრავალი ნიმუში. თუმცა იგი ამ ჟანრში განსაკუთრებულ წარმატებებს ვერ აღწევს, მაგრამ სხვა მწერლებთან ერთად გარკვეულ როლს ასრულებს მის განვითარებაში. შ. დადიანის მცირე ჟანრის ნაწარმოებები გამოირჩევიან მწერლისათვის დამახასიათებელი თავისებური, ორიგინალური წერის მანერით. ისინი საკმაოდ მაღალი მხატვრული ღირებულებებისაა.

მწერალმა პოეზიისა და პროზის სინთეზის საშუალებით გააძლიერა სიტყვის ემოციურობა.

5. შ. დადიანის მოთხრობები თემატური მრავალფეროვნებით გამოირჩევა. არ დარჩენილა იმ ეპოქისათვის დამახასიათებელი თითქმის არც ერთი აქტუალური პრობლემა, რომელსაც შ. დადიანის მოთხრობებში თავისებური ასახვა არ ეპოვა. მწერალმა, როცა თავის ნაწარმოებებში გააშთავლა ჩაგვრა და შევიწროება, რომელიც თან სდევდა კლასთა დაპირისპირებას და ფორმაციის ცვლილებას, ქართულ მწერლობაში ერთგვარი თემატური სიახლე შემოიტანა. ქართულ ლიტერატურაში სოციალური პრობლემატიკა ყოველთვის აქტუალური იყო და ეს თემატიკა მნიშვნელოვანია შ. დადიანის შემოქმედებაშიც, თუმცა აღსანიშნავია, რომ მწერლისათვის მხოლოდ

კლასობრივი შეხედულებები არ არის ამოსავალი. მისთვის, ამასთანავე, მთავარია ადამიანი და საყოველთაო ღირებულებები. შ. დადიანის პირველი მოთხრობები მხატვრულობის თვალსაზრისით დიდად არ გამოირჩევიან, მაგრამ მათში თანდათანობით იგრძნობა სტილის დახვეწა და მწერლის ინდივიდუალურ თავისებურებათა გამოვლენა.

6. შ. დადიანის მხატვრული მემკვიდრეობიდან ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ნაწარმოებია „უბედური რუსი“. მწერლის შემოქმედებითი ოსტატობის წყალობით, რომანში ისტორიული სინამდვილისა და მხატვრული გამონათხრობის სინთეზი მოხდა. გამოვლენას ხელოვნებაში ყოველთვის ჰქონდა და აქვს ადგილი. სხვანაირად არც შეიძლება მოხდეს. მაგრამ თუ ეს გამოვლენა მოწვევტილია რეალობას, იმას, რაც ცხოვრებაში ხდება ან შესაძლებელია მოხდეს, მაშინ იგი ნაკლებად დამაჯერებელია. ასეთი „გამოვლენა“ არაა „უბედურ რუსში“. აქ გამოვლენა მკაცრად ემყარება სინამდვილეს.

7. რაც შეეხება თამარის სახის გაგებას შ. დადიანის „უბედურ რუსში“, ნაშრომში ეს თემა სრულებით ახლებურად არის წარმოჩენილი. თუ მანამდე კრიტიკოსები მეფე-ქალის სახეს მეტად ამორფულად, გახვეწულად და მხატვრულად დაუმთავრებლად მიიჩნევდნენ, ჩვენ ვაჩვენებთ, რომ მწერლის შემოქმედებითი ოსტატობის წყალობით ნაწარმოებში მეტად შთამბეჭდავად აისახა სახე თამარისა, როგორც მეფისა და როგორც ქალისაც. მიუხედავად იმისა, რომ მწერალი თამარს მოკვდავ ადამიანად წარმოგვიდგენს, მას ერთი წუთითაც არ ავიწყდება, რომ იგი პირველ ყოვლისა მეფეა. ასე რომ, მწერალი თანაბარი ძალით წარმოაჩენს თამარის საზოგადო დამსახურებასაც ღა მის პიროვნულ ადამიანურ სამყაროსაც.

8. „უბედური რუსის“ თემა საინტერესო აღმოჩნდა XX საუკუნის ბოლოსაც. კერძოდ სულ სხვა ეპოქისა და ლიტერატურული მრწამსის მწერალმა – ლაშა ბუღაძემ, შ. დადიანის მიერ ზორცშესხმული ამავე რუსული აგრესიის სამხილებლად გამოიყენა. მის მოთხრობაში – „პირველი რუსი“ დაუფარავადაა გაშიშვლებული გიორგი რუსის ამორალური მხარე. ის, რაც შ. დადიანმა თავის რომანში ქვეტექსტის სახით გამოხატა, ლ. ბუღაძემ ღია ტექსტით განუცხადა მკითხველს.

საყურადღებოა ის ფაქტი, რომ ხსენებულ თემას გურამ ბათიაშვილმაც მიუძღვნა რომანი „ჟამი ღუმილისა და ჟამი უბნობისა“ (2002-2005 წწ). რომანის მთავარი პერსონაჟი ზანქანი, შეიძლება ითქვას, სრული ანტიპოდაა იმ ზანქანისა, რომელიც შ. დადიანმა დაგვიხატა „უბედური

რუსში“. გ. ბათიაშვილის წარმოსახვით, ზანქანი საქართველოს სამეფო კართან საკმაოდ დაახლოებული ებრაელი დიდვაჭარია, რომელიც თავისი პიროვნული თვისებებით ერთგვარი სიმპათიით განაწყოებს მკითხველს მის მიმართ.

„უბედური რუსი“ მხატვრულობის თვალსაზრისით გამორჩეული ნაწარმოებია. ეს რომანი ძლიერია ოსტატურად, რეალისტურად გამოსახული პერსონაჟებითა და ხასიათებით. შ. დადიანის ენისათვის დამახასიათებელი მელოდიურობა, ლაპიდარულობა „უბედური რუსში“ მოცემულია მთელი თავისი სიძლიერით.

9. „უბედურ რუსთან“ ერთად შ. დადიანის მხატვრული მემკვიდრეობიდან ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ნაწარმოებია „გვირგვილიანების ოჯახი“. დისერტაციაში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ამ ნაწარმოების მხატვრულ-სტრუქტურული ფორმის ანალიზს. სტრუქტურული თვალსაზრისით რომანი ორიგინალურია. მწერალს ნაწარმოებში შემოაქვს შენაკადები, რაც ეხმარება მას სათქმელის უკეთ წარმოჩენაში. შეიძლება ითქვას, რომ შ. დადიანმა ამ „შენაკადებით“ ტრადიციული გზა მწერლობისა ახლით შეცვალა. თითქოს მკითხველთა განტვირთვისათვის მოიგონა „შენაკადები“ და „ციბელელიც“.

10. „გვირგვილიანების ოჯახი“ მხატვრული ასახვაა იმ მოვლენებისა, რომლებიც ჩვენში 1905 წლის რევოლუციას უძღოდა წინ. მასში ოსტატურადაა დახატული დეგრადაციის გზაზე დამდგარი ფეოდალური არისტოკრატის ცხოვრება, რომელსაც მწერალი ერთი ოჯახის ქრონიკის საფუძველზე გვიჩვენებს. რომანი ეხმიანება ჩვენი იმჟამინდელი ისტორიიდან კარგად ცნობილ არაერთ მნიშვნელოვან მოვლენას. მართალია, მწერლის მიერ გამოთქმული ზოგიერთი შეხედულება დრომ გადააფასა, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ვფიქრობთ, „გვირგვილიანების ოჯახი“ მომავალ თაობებს მაინც ჩაახედებს საქართველოს წარსულში.

11. ნაშრომში განხილული გვაქვს შ. დადიანის დაუსრულებელი რომანები: „გმირები“ და „ურდუმი“. მართალია, ამ რომანების მცირე ნაწილია შექმნილი, მაგრამ დაბეჯითებით შეიძლება იმის მტკიცება, რომ ქართულ ლიტერატურას მათი სახით საინტერესო ნაწარმოებები შეემატებოდა.

დისერტაციასთან დაკავშირებული პუბლიკაციების ნუსხა:

1. თამარის სახის გაგებისათვის შალვა დადიანის რომანში „უბედური რუსი“, სამეცნიერო ჟურნალი „ქართველური მემკვიდრეობა“, ქუთაისი, 2005წ. გვ. 283-285.
2. შენაკადების მხატვრული ფუნქცია შალვა დადიანის „გვირგვინების ოჯახში“, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარული ფაკულტეტის პერიოდული სამეცნიერო ჟურნალი, ტ. IX, ქუთაისი, 2007წ. გვ. 161-163.
3. ისტორიული სინამდვილისა და მხატვრული გამონაგონის ურთიერთმიმართებისათვის შალვა დადიანის რომანში „უბედური რუსი“, პერიოდული სამეცნიერო ჟურნალი „ინტელექტი“, №1 (27), თბ. 2007წ. აპრილი, გვ. 80-81.
4. კუზმას მხატვრული სახის გაგებისათვის შალვა დადიანის რომანში „უბედური რუსი“, სამეცნიერო ჟურნალი „ქართველური მემკვიდრეობა“, ქუთაისი, 2009წ. გვ. 201-203.

Факультет гуманитарных наук
Государственного университета Акакия Церетели

Манана Николадзе

"Художественная проза Шалвы Дадияни"

10.01.01. грузинская литература

**Автореферат диссертации, представленного
на соискание академической степени - "Доктор филологии"**

Докторская работа выполнена в государственном университете А. Церетели в департаменте грузинской литературы

Научный руководители: **Автаңдил Николеишвили,**
Доктор филологических наук.
Польный профессор

Нестан Кутивадзе,
Доктор филологии
Ассоциированный профессор

Рецензенты: **Луара Сордиа,**
Доктор филологических наук.
Польный профессор

Юрий Бибилеишвили,
Доктор филологических наук.
Польный профессор

Защита диссертации состоится "-----" "-----" 2011 года в "-----" часов на заседании диссертационного совета факультета филологических наук Кутаисского государственного университета им. А. Церетели.

Адрес: 4600, Кутаиси, ул. Царицы Тамар 59, корп 1, аудитория №114

С диссертацией можно ознакомиться в библиотеке факультета филологических наук государственного университета им. А. Церетели. (4600, Кутаиси, ул. Царицы Тамар № 59)

Ученый секретарь
диссертационного совета
доктор филологии
ассоциированный профессор

Нино Пхакадзе

Общая характеристика труда

Шалва Дадиани (1874-1959) один из выдающихся мастеров грузинского художественного слов. Он как многосторонний творческий деятель, сыграл весьма значительную роль в деле развития грузинской культуры первой половины XX века. Он попробовал свое перо почти во всех жанрах художественного слова и создав выдающиеся произведения а поставленные в них многие проблематичные вопросы и по сей день актуальны и полезны.

Ш. Дадиани сыграл значительную роль в деле развития грузинской беллетристики. Всесторонне изучения его художественной прозы имеет актуальное значение для истории грузинской литературы. Таким образом, глубокое знкомство с творчеством этого писателя беспонро представляет интерес и необходим для характеристики основных этапов развития грузинской литературы.

Ш. Дадиани никогда не испытывал нехватку внимания со стороны грузинских критиков. О творчестве писателя, в основном в советскую эпоху, созданы нучные исследования, вследствие чего неполностью и не всегда объективно представлены многие значительные аспекты мировоззрения писателя.

Шалва Дадиани обратил на себя внимание литературной критики первоначально в 1900-1910 годах своими опубликованными произведениями. Один из первых критиков который коснулся миниатюр Ш. Дадиани, был А. Папава, который объявил писателя, заслуживающим внимания, представителем импрессионизма.

В 1900-1910 годах творчеству Ш. Дадиани обширное письмо посвятил Г. Чмбуридзе, он тоже посчитал писателя носителем метода импрессионизма в грузинской литературе.

В 1900-1910 годах в литературной критике о прозе Ш. Дадиани мы так и не смогли докопаться до других материалов. Исходя из вышесказанного можно заключить, что грузинская литературная критика этого периода не смогла дать более-менее совершенной характеристики ранней художественной прозы Ш. Дадиани.

Более интенсивным изучение творчества Ш. Дадиани стало возможным с 20-х годов XX столетия. Начиная с этого периода, о творчестве писателя были опубликованы множества рецензий,

статьей и книг. С этой точки зрения заслуживают особого внимания письма Г. Цицишвили, А. Асатиани, Ш. Чачуа, Т. Кванчилашвили, Д. Бенашвили, И. Вартагава, Н. Маисуразе, А. Сигуа, В. Челидзе. Гр. Абашидзе, Л. Бахтрионели, Р. Салиа, А. Абрамишвили, Д. Касрадзе и других. Хотя с именованием советской реальности, было пренебрежено не одно идеологизированное положение. Надо отметить, что несмотря на тенденциозность критики, все же стало возможным более-менее объективное представление заслуг писателя. В деле рассмотрения творчества Ш. Дадиани критика советского периода очень часто была необъективной и тенденциозной. Это подтверждается в частности рассмотрением его исторического романа "Несчастный русский" в то время в периодической печати (Например: Г. Натрошвили "Порочный роман и беспринципное послесловие редактора" ("Коммунист" 1952 №135) Н. Чхеидзе "Проза на страницах журнала "Мнатоби" (газ. "Гамарджвеба", 1952 №43) Г. Кикодзе письма и другие) Критики обвиняли Ш. Дадиани в неправильном освещении прошлого исходя из этого тенденциозно и отрицательно оценивали как названный роман, так и другие произведения писателя.

От советского идеологического пресса совершенно свободна изданная в 2003 году IV том "Очерков истории грузинской литературы" А. Николеишвили, в котором автор рассматривает многие интересные вопросы жизни и творчества Ш. Дадиани.

Несмотря на вышесказанное, художественная проза Ш. Дадиани по сей день не становилась предметом монографического изучения и многие прозаические произведения автора остались без должного изучения и оценки. В частности, совершенно без внимания оставлены не одно произведение автора, относящиеся к ранней юности писателя, и произведения созданные им в период советской эпохи. Также слабо исследован богатый архив писателя, без которого невозможно полноценно оценить его творчество.

Исходя из этого, новизна диссертационной работы заключается в том что с позиции современности в ней комплексно исследуется проблематика и художественные особенности прозы Ш. Дадиани. В частности, в диссертации мы попытались дать жанрово-тематический и художественный анализ прозы Ш. Дадиани. С этой целью

специально изучили как напечатанные прозаические сочинения писателя, так и его личный архив. Все это дало возможность с несколько новым мировоззрением представить некоторые вопросы творчества Ш. Дадиани.

Вышеотмеченное обстоятельство, существенно определяет и актуальность проблемы.

Ш. Дадиани, как мастер миниатюры и исторического романа, утвердителя этих понятий в грузинской литературе. Его творчество чрезвычайно интересно в этом контексте. Для совершенного представления художественных аспектов прозы первой половины XX столетия, важно глубоко и объективно начертить наиболее важные особенности прозы Ш. Дадиани, чтобы более точно определить его место в истории грузинской литературы.

Целью диссертационной работы является более глубокое и аргументированное представление основных художественных особенностей прозы Ш. Дадиани. Его сопоставленность к тем тенденциям, которые в общем были характерны для грузинской литературы этого периода.

В работе заострено внимание на вопросы художественного стиля и несколько переоценены уже высказанные суждения в грузинском литературоведении.

Методологической и теоретической основой труда являются работы исследователей художественной прозы Ш. Дадиани, научная литература литературоведческого характера, где рассмотрены вопросы художественного метода и его вопросы индивидуального стиля. Наше исследование в основном ведется с использованием историко-сопоставительным методом и методом "Нового историзма".

Практическое значение диссертации. Итоги исследования и обобщенные заключения могут быть использованы заинтересованными исследователями художественной прозы Ш. Дадиани с практической пользой, материалы исследования также могут быть использованы в лекционных курсах касающихся творчества Ш. Дадиани. Диссертация будет интересна как для студентов, так и для лиц заинтересованных научным изучением грузинской литературы.

Объем и структура труда. Диссертационная работа представляет с

собой, набранных на компьютере 157 страниц, и состоит из вступления, четырех глав, подзаголовков и заключений. В частности структура данного труда такова:

Вступления

Глава I - Ранняя проза

Глава II - Миниатюры

Глава III - Рассказы и повести

Глава IV Романы

а) "Несчастный русский"

б) "Семья Гвиргвлиани"

в) Незаконченные романы Дадиани

Заключения

Научный труд сопровождается списком использованной литературы.

Основные результаты исследования были рассмотрены на Расширенном научном семинаре Департамента истории грузинской литературы университета Акакия Церетели (10 мая, 2011 г. Протокол №8) Экспертной комиссией труд был оценен положительно.

Содержание диссертации

Во вступительной части рассмотрены история исследования вопроса; выделена актуальность изучаемого вопроса и его значение; особо подчеркнута научная новизна труда и сформулированы цели и задачи исследования, проанализирована научная существующая литература, связанная с поставленной проблемой, определены методологические основы труда

Глава I - "Ранняя проза" - Ранние юношеские произведения Ш. Дадиани дают определенные представления о росте творчества писателя. Поэтому мы считаем весьма значительным их анализ. Хотя сам Ш. Дадиани считал, что эти произведения не имеют высоких художественных ценностей и не считал их достойными, чтобы публиковать. Часть юношеских прозаических произведений писателя и по сей день не опубликованы и знакомиться с ними можно только в личном архиве писателя. В предлагаемой работе мы рассматриваем только часть из них, привлечших наше внимание.

Считаем, что литературная деятельность и эстетические взгляды молодого писателя весьма значительны и знакомство с ними будет способствовать более совершенному изучению художественной прозы Ш. Дадиани.

В этом отношении весьма значительным источником является журнал-рукопись Шалвы Дадиани "Подросток" (1888-1892 гг.). В нем он помещал написанные им же письма, корреспонденции, драматические произведения, стихи и рассказы.

В архиве Ш. Дадиани хранятся, написанные в 1898-1895 годах рассказы и миниатюры. Эти произведения яркое свидетельство заинтересованности автора актуальными вопросами общественной жизни.

Из ранних произведений Ш. Дадиани умение художественного восприятия автором действительности больше всего проявилось в рассказе "Частый случай". Надо отметить, что заголовок к произведению подобран автором неслучайно. На самом деле, часты были случаи, когда людей сватали по принуждению, без любви из-за имущество, что в конечном счете приносило только несчастье.

Со страниц "Подростка" Ш. Дадиани часто выступал против равнодушия и бесщедности, которые царили в обществе. На эту тему отзывается также маленький рассказ Ш. Дадиани "Два Нико", который посвящен отцу писателя. Два Нико. фактический один и тот же художественный образ, но только в разных временных рамках

Ш. Дадиани в начале своего творческого пути создает и ряд детских произведений. Таковые, например: "Добрые сестры", "Кто большое счастлив", "Проедоха".

Привлекает внимание маленький рассказ "История одного чангури", который автор называет "скзочным рассказом". Может быть этот маленький рассказ и был образцом аллегорично-символической отображения действительности. В образе чангури автор символический изобразил быт Грузии с ее славным прошлым и безнадежным настоящим. Характерен тот факт, что символом Грузии чангури Ш. Дадиани раньше самого Акакия Церетели опубликовал. "Песня Нателы" А. Церетели напечатано в 1897 году, а "История одного чангури" Ш. Дадиани опубликовано в 1891 году).

Сам Ш. Дадиани считает заслугой "Подростка" тот факт, что в 1896

году в газете Ильи Чавчавадзе "Иверия" была опубликована повесть "Чистые слезы". Сочинения напечатанные в "Иверия" положили начало жанру рассказа-повести в творчестве писателя. Правда, проза писателя юношеского периода не выделяется особой художественной ценностью но все же играет значительную роль в усовершенствовании Ш. Дадиани как писателя, в формировании его писательской индивидуальности и вкуса. Как сам он отмечал: "Именно журнал "Подросток" оказал ему услугу привикнуть к письму".

Глава II - "Миниатюры" - 900-е годы были отмечены приливом малых форм прозаического мастерства, таких как миниатюры, этюды, новеллы. Правда малые прозаические произведения в грузинской литературе создавались еще в 18 столетии, однако систематический характер, этот жанр приобрел с конца 19 столетия. В этот период возрождение малой формы поэзии справедливо связано с именами Важа-Пшавела, Шико Арагвиспирели, Чола Ломтатидзе и Иродион Евдшвили. "А в общем структуру грузинской литературы и ее жанровую специфику во многом определил Важа-Пшавела, его в высшей степени успешными стилистическими поисками" (Р. Чхеидзе 1992 г.)

Как известно, Ш. Дадиани начал свою писательскую деятельность малыми жанрами, а его заинтересованность ими вызвана известным писателем Мултатулом и его пьесами. (Мултатул - псевдоним известного голландского писателя Эдуарда Дауэ Декера (1820-1886 гг.)

Миниатюры Ш. Дадиани тематически разнообразны. Что, по нашему мнению вызвано в том числе и историческими чередованиями. Принимая в расчет подобные обстоятельства мы попытались сгруппировать в диссертации миниатюры следующим образом: а) периода революционного подъема (1902-1906 гг.) и б) миниатюры периода реакции (1906-1916 гг.)

В предреволюционные годы Ш. Дадиани написаны: "Путники", "На правой ноге", "Лес разрубили", 1902 г. "Это слезы радости" 1904 год. К сожалению, первые три произведения, как видно из замечаний писателя, нигде не печатались. они оказались недоступными для нас.

"Это слезы радости" был напечатан автором в газете "Цнобис

пурцели", что явилось заслугой писателя Ильи Агладзе. В миниатюре рисуется действительность России, ее бесцветная жизнь. Писатель как бы предчувствовал, что в людях появилась какая-то новая сила и это было поводом его радости.

В 1905 году были написаны миниатюры Ш. Дадиани "Раб-- крепостной мужик - рабочий", "Река", "Пальцы", "Тень и свет", "Просвет солнца", "Вторая река", которые как явствуют из заголовков символически рисуют социальную дифференциацию общества.

В период подъема революции в миниатюрах Ш. Дадиани вырисовывается насптроени, которые указывают, что писатель явно сочувствует этим явлениями связывал с ними значительные общественные изменения и воспринимал их как начало новой жизни.

Что касается характера миниатюр периода реакции, правда в них кое-где прослеживаются некоторые сомнения, но все же в большинстве случаев видны старые надежды и вера. Миниатюры этого периода еще раз выражают интерес писателя к актуальным общественным проблемам.

С этой точки зрения представляет общественный интерес, написанные в 1906 году миниатюры "Родилось прекрасное дитя", "Голос", "Ну и ну", "До свиданья", "Подросли" и "Дома". В них в основном передются оценка революции писателем.

В миниатюрах Ш. Дадиани проявил глубокий охват действительности, писатель всегда заостряет внимание на житейские моменты, обращает внимание читателя на них и его фантазия в основном вращается в рамках действительности.

Миниатюры Ш. Дадиани отличаются совершенством фраз, внешне они передются в прозаической форме но в них нетрудно уловить строения стиха, как бы они передаются внешне прозаически а звучат как стихи. В этом отношении следует отметить миниатюры: "Раб крепостной мужик, рабочий", "Это слезы радости", "Горный цветок", "Бас", "Голос" и другие.

Проблематика, о которых писал Ш. Дадиани, правда, были характерны для той эпохи, но несмотря на это достоинством писателя надо считать и тот факт, что он смог в отличии от других, обогатить интересными чертами вышеназванную тематику.

Глава III - "Рассказы и повести" - Рассказы и повести были написаны Ш. Дадиани в разные времена и они касались актуальным проблемам современной эпохи. Писатель в них показал деградацию аристократии дал образы первых представителей буржуазии, тяжесть социального угнетения, поставил вопрос о месте женщины в семье и обществе, отобразил вторую мировую войну и жгучие проблемы связанные с нею.

Ш. Дадиани начал публиковать рассказы и повести с 1896 года. Это было время, когда в грузинской литературе господствовал метод критического реализма. Естественно, первые художественные произведения Ш. Дадиани не могли пройти мимо господствующего в то время в литературе метода и утвержденным литературным традициям, избегать их влияния. На самом деле, в его первых рассказах чувствуется влияние творчества и отдельных произведений Г. Церетели, Е. Ниношвили, Д. Квдиашвили, Ш. Арагвиспирели.

Рассказы и повести Ш. Дадиани выделяются тематической многогранностью. В этой главе труда мы рассмотрим:

а) тему деградации аристократии ("Чистые слезы" - , "Я не умер" - , "Яхши Ханум" , которая была характерна для той эпохи. несмотря на то, что писатель в этом отношении не сказал почти ничего нового, его достоинством можно считать тот факт, что писатель хорошо замечал причин трагедий этих людей.

б) Ш. Дадиани создавая образы первых представителей буржуазии в своих рассказах ("Сказочная страна" - , "Край черного камня" - , "Воскресенье" - , "Рассказы Нико" - внес тематическую новизну в грузинской литературе. Этим циклом рассказов он оголил характерную для противостояния классов, угнетение и притеснение но не забыл и об общечеловеческих идеалах.

в) художественные образы представителей грузинской интеллигенции "Волосы Самсона", "Узник", - именно в этих рассказах рисует писатель образы тех представителей интеллигенции, которые не отвечают вызовам эпохи как раз они и являются пассивными и обреченными на гибель. Потому писатель в их отношении проникнут сочувствием и сожалением

2) рассказы на историческую тему ("Лела", "В один день" -) - здесь еще раз хорошо видно, что автор "Несчастливого русского" всегда в

большим интересом относился к истории своей страны и старался в созданных им рассказах на историческую тему дать определенный урок современникам

д) проблема семьи, женщины и любви ("Сын", "Дикарь") - Ш. Дадиани выражает правдивых суждений на эту тему. Он прежде всего в женщине видел равного с мужчиной существа, достойного представителя общества, который может активно действовать на благо общества.

е) в рассказах созданных на тему доброты ("Похабство", "Колдовство") писатель старается внушить читателю веру в непобедимости доброты, в ее окончательную победу, что, для того чтобы творить добро, нет необходимости быть избранным в обществе

4) в рассказах изображающих "новую жизнь" ("А.Т.Е." "Метаморфозы") Ш. Дадиани идеологической тенденциозностью нарисовал быт 30-х годов прошлого столетия

к) в рассказах изображающих Вторую мировую войну ("Табак", "Тревога", "Ненаписанная поэма", "Боевой настрой") ярко вырисовывается, что писатель воспринимает эту войну как отечественную войну. Это естественно, так как в то время так верили, а в будущем произошла переоценка этой точки зрения.

Правда, первые рассказы Ш. Дадиани точки зрения художественности не очень то отличаются, но все же в них чувствуется совершенство стиля и вырисовываются проявления индивидуальных особенностей.

В художественной прозе Ш. Дадиани большую роль выполняет символ, аллегория, ирония. Всеми этими средствами писатель обогащает язык своих произведений, их общую ценность. Символ, который представляет с собой слово, употребленное в переносном смысле, используется им для скрытого обозначения действительности.

Ш. Дадиани часто для характеристики действующего персонажа, использует также диалектизмы. Писатель своим словесным материалом дает нам знать, что именно какого уголка Грузии предствитель тот или иной персонаж.

Надо отметить еще один характерный момент для прозы Ш. Дадиан, Писатель включает в разных произведениях совершенно разные

события. таким образом мы получаем как бы рассказ в рассказе. С этой точки зрения заслуживают внимания рассказы и повести: "Сын", "Волосы Самсона", "Ненаписанная поэма".

Глава IV - "Романы" - Роман прошел длинный путь исторического развития. В 12-13 веках длинным повествующим жанрам, которые косподствовали в античной и феодально-рыцарской литературе, пришел на смену новый жанр - роман

Жанры романа в Грузии в советской совершенной форме формилировался в 80-90-х годах XIX столетия

К истокам грузинского романа, вместе с другими писателями (А. Казбеги, Г. Церетели, Ш. Арагвиспирели, В. Барнов, М. Джавахишвили), стоял и Ш. Дадиани. Его романы: "Несчастный русский", "Семья гвиргвлиани", а также незавершенные романы: "Герой", "Урдуми"

а) "Несчастный русский" -

Исторический роман всегда пользовался большой популярностью, как в иностранной, так и в грузинской литературе. Один из выдающихся примеров этого жанра роман Ш. Дадиани "Несчастный русский".

Из архивных материалов Ш. Дадиани выясняется, что кроме "Несчастного русского". Он задумывал еще два романа, которые должны были бы посвящены жизни царицы Тамар. к сожалению, он смог создать только роман "Несчастный русский". В течение десяти лет (1916-1926 гг.) работы писатель над "Несчастливым русским; Это тот период, когда национально ценности были растоптаны и акцентированы внимание "на золотой век" истории Грузии, говорит о больших заслугах писателя. Литературная критика в отношении писателя была несобъективной, когда его обвиняли в приукрашении исторических фактов.

Платон Кикодзе назвал комическим идеи романа, а георгий Натрошвили воспринял "Несчастный русский" как идейное поражение писателя, где история так обрисована, что ничего значительного не содержит, и приносит читателю только вред. По его мнению роман неправильно освещает прошлое. Критик считал, что госиздат и издательство "Зари Востока" допустили грубейшую ошибку, когда напечатали порочную книгу Шалвы Дадиани.

Шалва Дадиани смог опровергнуть беспочвенность подобных обвинений, которые проистекали от неучета и непонимания тех задач, которую литературная критика возлагала в то время на жанр исторического романа, как такового.

В диссертации особенно заострено внимание на изменение заглавия роман. В книге воспоминаний Ш. Дадиани впервые упоминается "Несчастный русский". Это мнение, что произведение первоначально называлось "Завоевание". на это указывает и Андро Абрамишвили ("Литературные письма 1868 г. стр. 202-205)

Заглавие романа "Несчастный русский" взято из сочинения первого историка царицы Тамар - "Истории и деяния рукотворные" ... и вошла Сатана в душу несчастного русского"... - упомянутое в этом контексте определение ".. и стало в заглавии романа Ш. Дадиани моральной характеристикой русского царевича Юрия.

Считаем, что Ш. Дадиани первоначально заглавию романа "Несчастный русский" придал двойную нагрузку. С одной стороны, этот термин прекрасно подходит морально деградированному облику царевича Георгия (Юрия) и с другой стороны, писателю это заглавие давало право оправдаться перед советской идеологией в годы наибольшего подъема, когда во всех сферах жизни господствовали диктаторские методы. Как было уже сказано, он в данном случае опирался только на историческую правду и реальность, а это заглавие он взял из произведения первого историка царицы, Тамар "Истории и деяния рукотворные".

Для Ш. Дадиани хорошо было известно, что в падении собственной страны всегда первенствовали свои. Вот почему он выносит на обозрение характерную для грузин качества: неприязнь, вражду, интригу и т.д.

в романе значительная миссия возлагается на армянского торговца Занкана Зарабела, которому грузинские аристократы поручили привести с собой будущего жениха Царицы Тамар - Юрия Боголюбского.

Считаем, что Занкан является реалистическим образом, т.к. подобные ему туземцы не считавшиеся с грузинской культурой и традициями, были представлены в Грузии в достаточной степени. Писатель остро показывает один весьма значительный момент

национального бедствия - роковую роль представителей других наций в истории государственности нашей страны.

В обрисовке внешности Юрия Боголюбского писатель в основном следует летописи. Грузинские летописцы представляют Юрия, как внешне красивого физически сильного, но внутренне пустого моральными качествами человека. Именно этим объясняют летописцы факт сам выдворения из Грузии царевича. Ш. Дадиани заполнил данные пробелы которые наличествуют в исторических документах и если "Житье Картли" удивляет нас такой неблагодарностью в отношении к Грузии со стороны первого мужа царицы Тамар, то в романе таких неожиданностей нет.

В "Несчастном русском" много потрясающих душу эпизодов, касающихся большого содомской болезнью царевича Юрия. Он скоро после приезда в Грузию, проявил свои нравы. Болея содомской болезнью его мало волновала судьба Грузии. Для многих грузин было известно о порочной болезни Юрия, но видимо они считали что лучше было бы об этом помолчать и решили: "Заткнем рты! Что видели, того не было"!

А царевич Юрий не смог завоевать уважения и доверия от царицы Тамар и ее приближенных, и он, волей не волей оказался в кругу тех аристократов которые находились в оппозиции к ней. А эти, последние хотели использовать Юрия в деле осуществления своих корыстных интересов.

Разоблечение содомских страстей Юрия кончилось его изгнанием из Грузии. скорее всего это больше похож на повод, чем на причину. Конечно, повод тоже многозначителен, но причина тут гораздо глубже, чем нам может показаться и она в конечном счете сводится к защите национального суверенитета.

Интерес к роману повышает и тот факт, что писатель весьма впечатлительно обрисовал образ Тамар и как царицы и как женщины. Ш. дадиани представляет Тамар как обыкновенного смертного. Он ни на минуту не забывает, что она в первую очередь царица, предводительница общесва страны. Так, что писатель в равной силе показывает и общественные заслуги Тамар и ее личностный, человеческий мир.

Ш. Дадиани мастерски показывает как спорят друг с другом Тамар-

царица и Тамар-женщина. Показывая этот внутренний спор государственной личности, мы заключаем, что Тамар всем пожертвовал ради благоденствия Грузии. Писатель подчеркивает твердый характер царицы. В ней как бы убито личное я, как-будто его не видно. Под мантией царя как бы обесцвечивается все личностное. Здесь многозначительно показана целеустремленность автора, притупляя все женственные в образе царицы, он хотел показать возвеличение ее личности как царя, Такой антагонизм в показе личности небезынтересен и подчеркивает его общий трагический арактер.

Ш. Дадиани подчеркивает в царице Тамар два начала и они сосуществуют рядом друг с другом. Это мужское и женкое начала. Земля, как показатель женственности, и небо, как показатель мужского начала. Когда Тамар очищается, небо тоже чистое, яркое, точнее ее совесть как царя чиста и безоблачна. Но как женщина она в это время мучается. Пот гром, который показан в произведении, на самом деле не от неба, а от земли. Этот эпизод осмыслен автором аллегорически. Рушением земли писатель указывает на Тамар как на личностно трагичной личности. В этой связи интересен факт самого Георгия русского, его конец. Как было отмечено он в конце концов подает в бездну. Его погубили женкое начало т.е. земля. так пользуется писатель символами в произведении в отношении Тамар, чтобы точнее представить ее образ в приозведении.

Думается, что "Несчастный русский" стало художественной летописью грузии XII столетия, не только описанием заслуг Тамар, а именно тем, что тем блестяще показан внутренний мир этой личности. Если историческая летопись стала для писателя придавашаю его творчеству импульс, то само его произведение раскрыло саму "человеческую страсть", затерявшиеюся в сухих фактах истории.

В романе важную фигуру представляет Вардан Дадиани, домоупрявляющий при дворе Тамар. Вардан Дадиани оносится к числу тех знатных людей которые стремились к ослаблению царского двора и осуществления своей корыстных интересов. В подобного рода людях история грузии никогда не испытывала нехватку.

В "Несчастном русском" высокой художественностью обрисован образ воспитателя царевича Юрия, Кузьма, его личный образ. Образ

этот плод авторской фантазии, он выдуман им. Возможно автор создал этот образ для того, чтобы "спасти роман. Этот персонаж своеобразная дань автора эпохе, в которой приходилось жить Ш. Дадиани.

В романе особое внимание уделено к показу образов Годердзи Чорчанели, Чахрухадзе, кипчага Шарагана и других второстепенных персонажей,

В труде особое внимание уделяется вопросу взаимозависимости исторической правды и художественного вымысла. Изучение "Несчастливого русского" прояснило, что Ш. Дадиани мастерски пользуется данными летописцев. Правда он повествует и о тех фактах, которых сам выдумал своей фантазией, но эти эпизоды вполне соответствуют реальным картинам прошлого.

"Несчастливым русским" нарисована Грузия XII века, своей политической и социальной жизнью, культурой, противостоянием феодальных группировок и открытой борьбой, разоблачены зависть, вражда, предательство.

Тема "Несчастливого русского" оказалась интересной и к концу 20 века, в частности к этому вопросу обратился представитель совершенно другой эпохи и веры писатель Лаша Бугадзе. Он тоже использовал материал из романа с целью разоблачения русской агрессии в отношении Грузии. В его рассказе - "Первый русский" так оголен аморальный образ Георгия русского, что опубликование произведения повлекло засобой большой ожетаж в грузинском обществе.

То, что изобразил в своем романе Ш. Дадиани подтекстом Л. Бугадзе открытым текстом заявил читателю. Хотя, написанный им постмодернистской эстетикой текст, часть читателей, привыкший к реалистичкой прозе, не мог воспринять его без критики.

Заслуживает внимания тот факт, что упомянутой теме посвятил роман и Гурам Батиашвили "Время молчания и разговоров" (2002-2005 гг.). Основным персонажем романа Занкан, можно сказать, совершенный антипод того Занкана, о котором мы уже говорили, рассматривая роман "Несчастный русский".

В представлении Г. Батиашвили Занкан весьма приближенный царскому двору грузии торговец еврей, который своими личностными качествами настраивает читателя некоторой симпатией к нему.

Также как в "Несчастливым русским" и в романе Г. Батиашвили значительное место уделено коварным замыслам аристократов. Они, подбирая жениха царице, думают только о личной выгоде.

С этой точки зрения особенно интересны образы Абуа-Ашпа и представителей его лагеря. Этот роман Г. Батиашвили значителен и тем, что в нем дается новое осмысление исторических влияний.

Что касается "Несчастливого русского" и его художественной стороне, то в этом отношении ему дана высокая оценка в литературной критике.

В произведении выделяется язык как самого автора, так и самых персонажей. Ихняя речь один из основных способов обрисовки самых характеров персонажей и их природы. В языке персонажей должна прослеживаться специфика и манера разговора, которая характерна к той или иной личности, социальному кругу.

В "Несчастливым русским" заметна разница в речах царицы, аристократов и представителей низов.

При рассмотрении языка "Несчастливого русского", как исторического произведения, его специфику определяет жанр и тематика.

С целью отображения эпохи, используемая автором речь, в основном не отличается от современного грузинского языка. Но это не значит, что язык автора не характеризуется целым рядом своеобразий. При чтении романа прежде всего обращает на себя внимание его архаизация.

В речи исторических личностей используются архаичные формы, с целью более остро ощутить запах эпохи.

Для прозы Ш. Дадиани также характерны лаконичные диалога. В его творчестве диалог имеет соответствующее художественное назначение. Писатель неслучайно обращается к этой форме и всегда использует его когда ставит перед собой решение художественной задачи больше всего целесообразно именно диалогом. В данной художественной структуре его роль другая форма или другой способ просто не осилит. Диалог живо представляет образы персонажей и проясняет внутренность межчеловеческих отношений.

Ш. Дадиани писатель оригинального стиля. Его язык характеризуется мелодичностью и лапидарностью. Для Ш. Дадиани характерны редкий дар и сила четко вырисовывать человеческие

характеры и типы людей. Заслуги писателя перед историей грузинского языка весьма велики. Ш. Дадиани внес свой вклад в развитие грузинского литературного языка.

б) "Семья Гвиргвлиани"

Начало романа "Семья Гвиргвлиани" было опубликовано в журнале "Мнатоби" в конце 1945 года. Печатание романа было завершено в 1954 году, а отдельной книгой она вышла в свет в 1956 году. В отличие от "Несчастливого русского" грузинская литературная критика, сразу после появления дала роману положительную оценку.

На самом деле, "Семья Гвиргвлиани" весьма значительное произведение из всего художественного наследия писателя. Надо отметить, что Ш. Дадиани своей жизнью огуально был связан с политическими процессами развернувшимися в Грузии в 1905-1907 годах, в связи с революционными событиями того периода.

"Семья Гвиргвлиани" - художественное изображение тех событий, которые предшествовали у нас революции 1905 года.

В "Семье Гвиргвлиани" значительное место уделено жизни феодальной аристократии, вставшей на путь дегардации. Писатель показывает это на примере хроники одной семьи.

В этом отношении можно сделать параллель с сатирическим романом Щедрина "Господа Головлевы", где подобно Гвиргвлиани, писатель на примере этой семьи, показывает дегардацию класса помещиков. Салтыков-Щедрин мастерски рисует, как в поместьи Головлевых все идет к вымиранию и разорению, и как бесплодны всякие усилия на пути приостановить этот упадок.

Писатель характеристикой семьи Гвиргвлиани дал обобщенный образ феодальной Грузии. В самой середине этой разрухи аристократии Ш. Дадиани поставил невестку Гвиргвлиани - Нектарину, которая своей распущенностью очень похожа на Утандар из "Несчастливого русского". Нектарина напоминает тетю писателя жену князя Микеладзе - Наса. Об этом пишет сам писатель в книге воспоминаний "О чем вспомнил".

Из основных персонажей особое внимание обращает на себя Вамех Гвиргвлиани. Вамех - "лишний" человек в новой жизни. Этот образ испытывает некоторую близость с персонажами Константине Гамсахурдиа. Излишество, одиночество, бесплодие - это как раз

сопровождающее свойства персонажей К. Гамсахурдия - Тараш и Константинэ Саварсамидзе. Ихнее мировоззрение раздвоено. Тараш, Константинэ и Вамех Гвиргвлиани типы "лишних людей", которым трудно занять места в новых условиях.

В отличие от Вамех совершенно отличающиеся личности его братья - Барам и Беги. Они даже в кругу Нектарины чувствуют себя отчужденно и могут даже встать на путь Вамех.

Из персонажей, обрисованных в романе, отдельно следует выделить Тая Гвиргвлиани, которая включена в революционную работу. Эта молодая представительница семьи Гвиргвлиани, главной целью своей жизни считает борьбу против классовой несправедливости. Хотя, для утверждения этого идеала, не до конца последовательна. В труде мы приводим примеры подтверждающие это.

В "Семье Гвиргвлиани" наряду с мужчинами, борющимися с социальной несправедливостью, писатель нарисовал весьма интересный образ женщины. Это Чела Читанава, сестра Микэ, которая напоминает Марту - персонажа М. Джавахишвили из произведения "Ноша женщины"

Таким образом, Ш. Дадиани с большой любовью создал образы представителей народа. В романе эти люди выделяются правдивостью и честностью. Хотя, надо отметить, что и в этом круге писатель отискал предателя, в образе Анто. Образом Анто писатель ввел интересный тип и точно обрисовал его.

В романе весьма значительны образы тех персонажей которыми движет ненависть к грузинам, как представителям малых наций. В этом отношении показательны отношения Волкова и прокурора Лемлиена, в отношении к грузинам.

Ш. Дадиани отличается точной передачей нравов и обычаев народа. "Семья Гвиргвлиани" в этом отношении произведение весьма отличительное. В "Семье Гвиргвлиани" социальная проблематика выдвинута на первый план. В романе описывается, тем самым там создалась совершенно другая ситуация. Абстрактно эта тема актуальна не только для Ш. Дадиани. Достаточно тут вспомнить "Гаризл Голуа" Л. Киачели, "От тропинок к рельсам" Н. Лордкипанидзе и другие. Писатель художественным многообразием рисует вновь зарождающиеся революционные силы на селе, также

представителей противоборствующей стороны. Так, что роман отыскивается не на один значительный факт и явление нашей тогдашней истории. Правда, высказанные в "Семье Гвиргвилиани" некоторые суждения писателя переоценены временем. Но, несмотря на это, думается "Семья Гвиргвилиани" будет подавать будущему поколению духовную пищу, заставит всмотреться в историю Грузии. "Семья Гвиргвилиани" с точки зрения художественно-структурной, оригинальное произведение.

В романе особенно важны те притоки, которые касаются многим интересным вопросам и способствуют писателю в намерении лучше представить сказанное. Эти притоки делают "Семью Гвиргвилиани" оригинальным.

В труде особое внимание заострено на те соображения, которые были распространены в литературной критике. Трудно утверждать, символом чего является цибедули, но одно точно ясно: этим приемом обогащается и многообразится содержание произведения, расширяется ареал сказанного. Писатель не конкретизирует, что за символ цибедули, тем самым он оставляет читателю пищу для раздумий.

Ш. Дадиани в "Семье Гвиргвилиани" обрисовывает своих персонажей особо подобранными деталями. Он всегда заостряет внимание на такой детали, который лучше раскрывает характер персонажа. Писатель с целью характеристики действующих лиц часто прибегает к описанию их одежды.

Ш. Дадиани в "Семье Гвиргвилиани" часто использует поговорки, народные стихи, загадки, шайри, (частушки), что делает возможным более метко и конкретно передавать сказанное.

Одним из своеобразием художественного стиля можно считать частое использование строк из художественных произведений известных поэтов и писателей. Нам попадаются строки Шота Руставели, Александра Чавчавадзе, Николоза Бараташвили, Ильи Чавчавадзе, Акакия Церетели и других. Эти строки известных поэтов способствуют эмоциональному восприятию сказанного.

в) Незаконченные романы Шалвы Дадиани

В художественном наследии Ш. Дадиани встречаются незаконченные романы: "Герои" и "Урдуми".

В 1906 году в Тбилиси вышел в свет новый печатный орган грузинского слова под названием "Маленькая газета". Издателем-редактором газеты был известный актер и общественный деятель Котэ Месхи. В 1906 году в "Маленькой газете" в №3 была напечатана первая глава романа Ш. Дадиани "Герои", под названием "В коземагах". За печатание начала романа Ш. Дадиани, газету Котэ Месхи закрыли.

В этой маленькой главе Ш. Дадиани смог мастерски заинтересовать и привлечь читателя. С первой же главы становится ясным замысел автора, его позиция. Незаконченность романа, или точнее тот факт, что его заставили прекратить работу над произведением, говорит о том, что Ш. Дадиани вышел на литературном поприще как борец за лучшее будущее народа.

"Маленькая газета" в последующем еще продолжала выходить, всего было напечатано двадцать восемь номеров. Но, к сожалению, продолжение "Героев" ни в одном из этих номеров не было продолжено. Это не единственный случай в творчестве писателя. Такая же участь постигла и роман "Урдуми"

Ш. Дадиани начал работать над "Урдуми" в январе 1934 года, о чем свидетельствует одна его запись: "Сегодня первый день 1934 года. Сегодня началось осуществление моей давнишней мечты - роман "Урдуми", о жизни Уту Микава". В 1935 году в журнале "Мнагоби" в авторском номере, было начато печатание "Урдуми". Темой этого произведения писателем подобрано восстание грузинских крестьян под предводительством Уту Микава, против феодальной аристократии и колониальной политики царизма в 50-х годах 16 столетия. Ш. Дадиани мастерски рисует тягостную жизнь грузинского крестьянства, его угнетение со стороны дворянско-княжеского сословия. Что в конечном счете вылилось в крестьянском восстании, колторому и посвящает писатель этот незаконченный роман.

"Урдуми" в научной литературной критике рассматривают, как роман, который развертывается на фоне крестьянского восстания 1957 года, предводителем которого считается Уту Микава. Надо отметить, что в опубликованной части романа, следы восстания еще не видны и Уту только что исполнилось 17 лет. Почему мы думаем, что роман посвящен известному восстанию? Исходя из исторических

источников, само заглавие романа связано с восстанием. "Урдуми" - так назвали восставшие объединенное свое войско, и второе, главный герой произведения Уту Микава.

Примечательно, что Ш. Дадиани опираясь на исторические факты, рисует тяжелую жизнь крестьян. В романе показано, как зреет в молодом Уту Микава неприязнь и непримиримость к крепостничеству.

В произведении впечатлительно рисуются образы крестьян, которые хорошо разбираются в эксплуататорской сути крепостничества. Такие образы, например, Марталия Тодуа, Тасикочи Гвинджилия, Коча Тодуа, Мурза Пачулиа и другие.

Писатель показывает, как происходило попрание самого значимого для человека качества - личного достоинства. Что вызывало чувство протеста в крестьянстве.

К сожалению, хорошо начатый роман, писатель не смог завершить. Исходя из этого, трудно в целом судить о незаконченном романе, но тут же можно сказать и о том, что в лице "Укдуми" грузинская проза получила бы одно из значительнейших произведений.

Основные заключения

В результате исследования получены следующие заключения:

1. Творческая деятельность Шалвы Дадиани совпала со сложнейшим, наполненным внутренними противоречиями эпохой, во время интерпретации которого, писатель остается верным исторической правде, моральным ценностям, но вместе с тем в инфлицитивном плане охватывает сверхсовременные аспекты, вследствие чего его проза и по сей день не теряет свою актуальность.

2. В труде, комплексно, с позицией современности, рассмотрены проблематика и художественные особенности прозы Ш. Дадиани. Особо заострено внимание на созданные им в юности и в советскую эпоху произведения, которые до этого не были как следует изучены и оценены. Также, опираясь на богатые архивные материалы, мы попытались дать жанрово-тематический и художественный анализы его прозы. А все это дало возможность несколько по новому, под

новым мировоззрением предствить некоторые вопросы творчества Ш. Дадиани.

3. Ранние произведения Ш. Дадиани дают некоторое представление о росте творчества писателя. Правда иногда сюжеты этих произведений примитивны, а развитие событий носят наивный характер, но также попадаются те признаки, которые в конечном итоге развились в конце прозы писателя. Такие, например, в первую очередь, многосторонность тематики, его личная интерпретация фольклорных образов и текстов известных поэтов.

Правда его ранняя юношеская проза особыми художественными ценностями не выделяется, но играет большую роль в деле совершенствования и формирования писательского вкуса Ш. Дадиани.

4. В литературном наследстве Ш. Дадиани уступает обширное место произведениям малого жанра. В начале двадцатого века, он один из первых внес в грузинской литературе жанр малой прозы и создал аллегорическо-символические миниатюры. Хотя, он в этом жанре особых успехов не достигает, но вместе с другими писателями, играет определенную роль в его развитии.

Произведения малого жанра Ш. Дадиани выделяются характерными писателю особой оригинальной манерой письма. Они достаточно высоких художественных ценностей. Писатель своеобразным синтезом поэзии и прозы усилил эмоциональность слова.

5. Рассказы и повести Ш. Дадиани выделяются тематической многоцветностью. Не осталась почти ни одна актуальная проблема той эпохи, которая не нашла бы своеобразного отображения в рассказе Ш. Дадиани. Писатель, когда оголяет в своих произведениях угнетение и притеснение, которыми сопровождаются классовые противостояния и смена формаций, внес в грузинскую литературу тематическую новизну. В грузинской литературе социальная проблематика всегда была актуальной и эта тематика значительна и в творчестве Ш. Дадиани. Хотя, следует отметить, что для писателя только классовое мировоззрение не является исходящей точкой. Для него, вместе с тем, главное человек и общечеловеческие ценности.

Первые рассказы Ш. Дадиани, в смысле художественности не

очень-то отличаются, но в них постепенно чувствуется совершенство стиля и проявления индивидуальных особенностей писателя.

6. Из художественного достояния Ш. Дадиани одно из значительных произведений "Несчастный русский" Благодаря творческому мастерству писателя, в романе произошел синтез исторической действительности и художественного вымысла.

Вымыслу в искусстве всегда было и есть место. Иначе и не может быть. Но, если этот вымысел лишен реальности, то, что происходит в жизни или оно может произойти, тогда он малоубедителен. Такого "вымысла" нет в "Несчастном русском". Здесь вымысел строго опирается на действительность.

7. Что касается понятию образа Тамар в "Несчастном русском" Ш. Дадиани, в труде эта тема совершенно по-новому представлена. Если раньше критики считали образ женщины-царицы аморфным, одеревевшим и художественно незавершенными, то мы попытались показать, что благодаря творческому мастерству писателя в произведении весьма впечатлительно изображен образ Тамар, и как царицы и как женщины. Несмотря на то, что писатель представляет Тамар простым сметренным, он ни на минуту не забывает, что она в первую очередь царица. Так, что писатель в равной степени сильно представляет и общественные заслуги Тамар и его личностей человеческий мир.

8. Тема "Несчастливого русского" оказалась интересной и к концу \ века. В частности, представитель совершенно другой исторической эпохи и других литературных воззрений, писатель Лаша Бугадзе, использовал одухотворенный Ш. Дадиани случай использовал для сближения русской агрессии. В его рассказе "Первый русский" беспощадно оголен моральный облик Георгия русского, аморальность его поступков. То, что изобразил Ш. Дадиани в своем романе подтекстами, Л. Бугадзе заявляет читателю открытым текстом.

Примечателен и тот факт, что названной теме посвятил свой роман Гурам Батиашвили. - "Время молчания и разговоров" (2002-2005 гг.). Основной персонаж романа Занкан, можно сказать полярный антипод того Занкана, который нарисован Ш. Дадиани в "Несчастном русском". В представлении Г. Батиашвили, Занкан приближенный к царскому двору торговец еврей, который своими личностными

качествами некоей симпатией настраивает читателя в его адрес.

"Несчастный русский" и по своей художественной ценности весьма значительное произведение. Это сильный роман, где персонажи представлены мастерски, реалистично. Для языка Ш. Дадиани характерны мелодичность, лапидарность и они представлены в "Несчастном русском" всей своей силой.

9. Вместе с "Несчастливым русским" в творческом наследии Ш. Дадиани самым значительным произведением является "Семья Гвиргвлиани". В диссертации особое внимание уделено анализу художественно-структурной формы этого произведения. С структурной точки зрения роман оригинален. Писатель в произведении вводит притоки, что помогает ему лучше представить сказанное. Можно сказать, что Ш. Дадиани этим "притоками" заменил традиционный путь писательского мастерства новым путем. Он как будто для разгрузки и разрядки читателя придумал "притоки" и "цибедули".

10. "Семья Гвиргвлиани" это художественное отображение тех событий, которые предшествовали у нас событиям революции 1905 года. В нем мастерски рисуется жизнь феодальной аристократии, вставшей на путь на путь деградации, которую писатель показывает на примере хроники одной семьи. Роман отзывается на не одно значительное событие тогдашней нашей истории. Правда, некоторые высказанные писателем взгляды, переоценены временем, но все же, несмотря на это, думается, что "Семья Гвиргвлиани" в будущем еще сможет помочь последующим поколениям внимательно всмотреться в прошлое Грузии.

11. В работе мы рассмотрели незаконченные романы Ш. Дадиани: - "Герои" и "Урдуми". Правда, созданы лишь незначительные части этих произведений, и все же, можно утвердительно сказать, что грузинская литература получила бы в их лице интересные произведения.

Основные положения отражены в публикациях:

1. К вопросу о понимании образа Тамар в романе Ш. Дадиани "Несчастный русский". Научный журнал "Картвельское наследство", Кутаиси, 2005 г. стр. 283-285.

2. Художественная функция припащения романа Ш. Дадиани "Семья Гвиргвлиани". Научно-периодический журнал гуманитарного факультета государственного университета Акакия Церетели. т. IX. Кутаиси, 2007 г. стр. 161-163.

3. Историческая действительность и художественный вымысел в романе Ш. Дадиани "Несчастный русский". Периодический научный журнал "Интеллект", №1 (27), Тб. 2007 г. апрель. стр. 80-81.

4. К вопросу о понимании образа Кузьмы в романе Ш. Дадиани "Несчастный русский". Научный журнал "Картвельское наследство", Кутаиси, 2009 г. стр. 201-203.